

”Vanhemmalla on voimakas rakkaudentunne lapseensa”

- Riittävän vanhemmuuden määrittäminen tuomioistuinkontekstissa

Aleksi Turunen
Pro Gradu- tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Syksy 2018

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkistettu Turnitin OriginalityCheck – järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

ALEKSI TURUNEN

Riittävän vanhemmuuden määrittäminen tuomioistuinkontekstissa

Valtiotieteiden maisterin tutkinto, 74 sivua

Sosiaalityö

Syksy 2018

TIIVISTELMÄ

Tässä pro gradu – tutkielmassa tarkastellaan vanhempien yhdessä oikeusavustajansa kanssa laatimia kirjallisia vastineita hallintotuomioistuimeen toimitettuun lapsen huostaanottohakemukseen.

Tutkimuksen teorettinen viitekehys rakentuu lastensuojelun, hallintotuomioistuinkäsittelyn sekä riittävän vanhemmuuden käsitteisiin. Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten vanhemmat määrittelevät riittävää vanhemmuutta institutionaalisessa tuomioistuinkontekstissa.

Tavoitteena on tuoda esiin, mitä ominaisuuksia riittävän vanhemmuuden määritelmään sisältyi kirjallisissa vastineissa sekä minkälaista toimintaa vanhempi liitti riittävään vanhemmuuteen.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Teoriasta on muodostettu analyysiä ohjaava teoriakehikko ja aineistosta on etsitty sen sisälle sopivia sekä sen ulkopuolelle jääviä teemoja. Tutkimuksen aineistona on 37 vanhemman kirjallista vastinetta hallintotuomioistuimeen toimitettuihin lapsen huostaanottohakemuksiin.

Tutkimuksen keskeisimpinä tuloksina on seitsemän kirjallisissa vastineissa riittävää vanhemmuutta määrittävää teemaa. Useita teemoja esiintyi yhdessä vastineessa eikä mikään niistä yksistään määrittänyt riittävää vanhemmuutta. Neljä aineiston teemaa asettui elementeiltään teoriakehikon teemoihin: vanhemman ja lapsen suhde, lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ihmissuhteet ja tukiverkosto sekä turvallinen kasvuympäristö. Kolme teemaa esiintyi aineistossa toistuvasti ja niin selkeästi, että ne nostettiin omiksi riittävää vanhemmuutta määrittäviksi teemoiksi teoriakehikon ulkopuolelle: päihteettömyys, institutionaalinen tuki sekä toisen vanhemman merkitys. Vaikka teemat olivatkin teoriakehikon ulkopuolisia, sisälsivät ne silti samoja elementtejä teoriakehikon teemojen kanssa.

AVAINSANAT: lastensuojelu, huostaanotto, hallinto-oikeus, vanhemmuus, sosiaalityö

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. LASTENSUOJELU YHTEISKUNNALLISENA INSTITUUTIONA.....	3
2.1 Lastensuojelun sosiaalityön tärkeimmät periaatteet sekä toiminta käytännössä	4
2.2 Lapsen etu lastensuojeluprosesseissa	6
2.3 Kodin ulkopuolinen sijoitus ja huostaanotto monivaiheisena prosessina.....	7
2.4 Vanhempien kokemukset huostaanotoista.....	11
3. HUOSTAANOTTOASIAN KÄSITTELY HALLINTOTUOMIOISTUIMESSA.....	13
3.1 Sosiaalitoimen huostaanottohakemus hallinto-oikeudelle.....	14
3.2. Suullinen käsittely huostaanottoasiassa.....	15
3.3 Oikeusavustajan merkitys hallintotuomioistuinkäsittelyssä	17
4. RIITTÄVÄ VANHEMMUUS	19
4.1 Perheen näkökulma riittävään vanhemmuuteen	20
4.2 Institutionaaliset kontekstit riittävää vanhemmuutta määrittämässä	24
4.3 Riittävä vanhemmuus osana lastensuojelun sosiaalityötä	26
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	31
5.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymys	31
5.2 Aineiston keruu ja käsittely	32
5.3 Tutkimuksen eettisyys.....	33
5.4 Analyysimenetelmänä teorialähtöinen sisällönanalyysi	34
5.5 Analyysin vaiheet	36
6. VANHEMPIEN MÄÄRITELMÄT RIITTÄVÄSTÄ VANHEMMUUDESTA INSTITUTIONAALISESSA TUOMIOISTUINKONTEKSTISSA	39
6.1 Päihteettömyys	39
6.2 Vanhemman ja lapsen suhde	43
6.3 Institutionaalinen tuki	46
6.4 Lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi arjessa	49
6.5 Toisen vanhemman merkitys.....	52
6.6 Läheiset ihmissuhteet ja tukiverkosto.....	55
6.7 Turvallinen kasvuympäristö	58
7. Pohdinta.....	61
Lähteet	65

1. JOHDANTO

Lastensuojelun toiminta perustuu lapsen edun arvioimiseen sekä sen turvaamiseen. Tämän vuoksi vanhemman kyky toimia lapsen hyvinvoinnin ja suotuisan kehityksen turvaavana henkilönä on myös arvioinnin kohteena. Lastensuojelun sosiaalityössä lapsen ja vanhemman välinen suhde sekä vuorovaikutus ovat jatkuvan havainnoinninkohteena. Näiden havaintojen avulla lapsen sosiaalityöntekijä tekee kokonaisarviota perheen tilanteesta.

Lastensuojelun sosiaalityön työvälineeksi onkin viime vuosina kehittynyt vanhemmuuden arviointi. Vanhemmuuden arvioinnin toteuttamisessa sosiaalityöntekijällä mahdollisuus käyttää ulkopuolista asiantuntijaryhmää ajallisesti rajatun arviointityöskentelyn. Vanhemmuuden arviointityöskentelyn avulla saadaan tieto vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta sekä sen laadusta. Myös riittävää vanhemmuutta pyritään määrittelemään vanhemmuuden arvioinnin avulla. Näin voidaan jopa arvioida, onko vanhemmuus riittävää turvaamaan lapsen kasvun ja kehityksen kotiympäristössä. Arviointityöskentelyn asiantuntijaryhmän loppulausuntoihin kirjattujen havaintojen perusteella lukijalle muodostuu kuva vanhemmuudesta sekä vanhemman kyvyistä vastata lapsensa tarpeisiin ja tukea tämän myönteistä kehitystä. Työskentelyn avulla kartoitettua tietoa voi sosiaalityöntekijä hyödyntää perheeseen kohdistuvassa päätöksenteossa sekä muissa työprosesseissa (Kääriäinen 2006, 58; Beckett 2010, 31; Laaksonen 2017, 74.)

Sosiaalihuollon tai lastensuojelun kontekstissa ei ole yhtä tiettyä ohjenuoraa tai teoriaa riittävästä ja vastuullisesta vanhemmuudesta. Vanhemmuuden tarkastelua ei myöskään määritä valmis lainsäädäntö, johon perhettä koskevia päätöksiä voitaisiin yksiselitteisesti pohjata. Näistä syistä onkin tärkeää tuottaa tietoa siitä, miten riittävä vanhemmuus rakentuu erilaisissa institutionaalisissa konteksteissa, joita yksi on myös lastensuojelun sosiaalityö. Aiempi tutkimus (Lankila 2010; Laaksonen 2017; Berg 2008) on painottunut pitkälti, miten riittävä vanhemmuus määrittyy sosiaaliviranomaisten tai lastensuojelun ammattilaisten näkökulmasta.

Tutkimuksessa tarkastellaan riittävän vanhemmuuden määrittymistä tuomioistuinkontekstissa. Miten riittävä vanhemmuus rakentuu hallintotuomioistuimessa käsiteltävässä lastensuojeluasiassa. Riittävän vanhemmuuden määrittymistä on tarkasteltu vanhempien kirjallisissa vastineissa sosiaalityöntekijöiden hallintotuomioistuimelle toimittamiin lapsen huostaanottohakemuksiin. Erityisen mielenkiintoiseksi riittävän vanhemmuuden määrittymisen tuomioistuinkontekstissa tekee

se, että sosiaaliviranomaisten arvion mukaan vanhemmuus ei ole näyttäytynyt riittävänä kyseisen lapsen kohdalla, sillä huostaanottohakemuksen tekemiseen on päädytty.

Tutkimuksen teoria rakentuu lastensuojelusta yhteiskunnallisena instituutiona, huostaanotosta lastensuojelun interventiona sekä lastensuojeluasian käsittelystä hallintotuomioistuimessa.

Tutkimus tuo esille myös oikeusavustajan merkitystä lastensuojeluasian tuomioistuinkäsittelyssä.

Ennen varsinaista tutkimus- ja analyysiosiota tarkastellaan vanhemmuuden eri ulottuvuuksia sekä riittävän vanhemmuuden määrittymistä. Riittävää vanhemmuutta tarkastellaan lasten ja vanhempien määrittelemänä sekä myös institutionaalisessa kontekstissa, kuten osana lastensuojelun sosiaalityötä ja lainsäädännön tasolla.

2. LASTENSUOJELU YHTEISKUNNALLISENA INSTITUUTIONA

Lastensuojelulain tärkeimpänä lähtökohtana on lapsen edun turvaaminen (LSL 4§). Lastensuojelun taustalla on useita yhteisiä kansainvälisiä sopimuksia sekä arvoja. Lastensuojelun tavoitteet, tehtävät sekä tärkeimmät toimintaperiaatteet on säädetty kansalliseen lastensuojelulakiin (Lastensuojelulaki 2007/417). Tämä laki toimii ohjeena sekä velvoituksena jokaisella lastensuojelun sosiaalityössä toimivalla viranomaisella. Lastensuojelulaki säätelee lastensuojelun sosiaalityön toimintaa käytännössä ja sen sisältö on kehittynyt yhteiskunnallisten muutosten mukana. Lastensuojelulaki määrittelee sosiaalityöntekijän tehtäväksi lapsen edun toteutumisen valvonnan (Puonti ym. 2004, 341). Lapsen edun on katsottu olevan myös yhteiskunnan huomiota ohjaava termi sekä moraalisia arvoja ja toimintaa korostava periaate, eikä niinkään suoranainen toimintaohje yksittäisiin viranomaisten päätöksentekoprosesseihin. (Pösö 2012, 76-81).

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lasten oikeuksien sopimuksessa on lausuttu julki lapsen ihmisoikeutta määrittelevät pääperiaatteet. Sopimuksessa lapsen ajatellaan tarvitsevan samanaikaisesti suojelua ja huolenpitoa sekä myös riittävää autonomiaa ja osallistumisoikeutta häntä itseään koskevissa asioissa. Näitä lasten oikeuksin sopimuksessa olevia pääperiaatteita on sovellettu myös kansalliseen lastensuojelulakiin. (Aer 2012, 8; Suomen YK-liitto 2011; 12-13.)

Julkisia sosiaalipalveluita määrittää laki asiakkaan asemasta ja oikeusturvan toteutumisesta, josta on säädetty sosiaalihuoltolaissa (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812). Määritelmät asiakkaan asemasta ja oikeusturvasta vaihtelevat muun muassa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon kentillä. Oikeusturva kattaa kaikki ne keinot, joilla ihminen voi päästä käsiksi oikeuksiinsa. Oikeusturvan toteutumisen edellytyksenä ihmisen on pystyttävä luottamaan, että viranomaisten toiminta on varmasti oikeellista ja pysyvää. Erityisesti lastensuojelun viranomaispäätösten oikeusvaikutukset on oltava asiakkaalle niin selkeät, että hän voi jopa ennakoida niitä omassa toiminnassaan (Arajärvi 2010, 8-20; Pajukoski 2010, 22-24, 40.)

Asiakkaan oikeusturvan toteutumisen merkitys korostuu lastensuojelun viranomaistoimissa ja päätöksissä (Toivonen 2017, 15). Sekä lastensuojelun avo- ja sijaishuollossa on asiakkaan oikeusturvaa pyritty varmistamaan erinäisin keinoin, esimerkiksi lastensuojelun myöntämät tukipalvelut nojaavat aina perheen kanssa yhdessä laadittuun asiakassuunnitelmaan (LSL 30§) sekä lapselle tulee nimetä yksi vastuusosiaalityöntekijä, joka vastaa hänen asioistaan läpi lastensuojeluprosessin (LSL 3 b§).

2.1 Lastensuojelun sosiaalityön tärkeimmät periaatteet sekä toiminta käytännössä

Lastensuojelun lähtökohtina ovat Suomessa kansallisesti voimassa oleva kansainvälinen ihmisoikeussopimus sekä Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus. Kansainvälisessä ihmisoikeussopimuksessa on määritelty yhteisesti hyväksytyt inhimillisyyttä ja ihmisoikeuksia painottavat arvot. Nämä ihmisoikeussopimuksen arvot sopivat yhteen sosiaalityön eettisten arvojen kanssa ja muodostuvat siten työn yhdeksi lähtökohdaksi. Näihin arvoihin kuuluvat muun muassa yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu, jotka on säädetty perustuslain kuudennessa pykälässä (Perustuslaki 11.6.1999/731). Lasten oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita ja on sopimuksena yhtä sitova kuin laki. Sopimuksessa määritellään muun muassa lapsen oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen sekä suojelun ja huolenpidon saamiseen. Nämä kansainväliset oikeussopimukset ovat tarjonneet lastensuojelun oikeudellisille periaatteille ja eettisille arvoille lähtökohdat. (Taskinen 2010, 19; Aer 2012, 8; Lastensuojelun keskusliitto 2014; THL 2015.)

Kansallinen lastensuojelulaki pyrkii toteuttamaan lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön, vakaaseen arkeen, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (LSL 1§). Suomalaisessa yhteiskunnassa ja myös lastensuojelulaissa nähdään vastuun lapsen hyvinvoinnista olevan ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja huoltajilla (LSL 2§). Perheiden elämässä saattaa kuitenkin olla moninaisia vaihteita, joista jotkut saattavat asettaa haasteita vanhempien kyvyille vastata lapselle kuuluviin perusoikeuksiin. Perhettä voi kohdata esimerkiksi työttömyys, joka saattaa johtaa taloudellisiin vaikeuksiin ja lisätä painetta perheen sisällä. Viime vuosina erityisesti vanhempien ja nuorten päihde- ja mielenterveysongelmat ovat olleet kasvussa, mikä osaltaan on vaarantanut lapsen oikeuden toteutumista. (Taskinen 2010, 9-10; Rätty 2015, 2.)

Ensisijaisesti vanhempien tulisi saada tarvitsemansa apu ja tuki peruspalveluiden parissa, kuten koulussa, päivähoitossa, terveydenhuollossa tai neuvolassa. Ennaltaehkäiseväksi lastensuojeluksi voidaan kutsua perheelle peruspalveluissa tarjottavaa tukea tai ohjausta ja neuvontaa (LSL 3 a§). Yleisenä periaatteena on, että perheiden kanssa toimivien viranomaisten ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin (LSL 2§). Mikäli vanhemmat kokevat haasteita, joista eivät yksin selviä vastuussaan lapsen kasvatustehtävästä tai huolenpidosta, on lastensuojelulla lain säätämä velvollisuus tarjota sopivia palveluita tai tukimuotoja (LSL 34§). Lastensuojelu on jaettu palveluiden ja tukimuotojen mukaan avohuoltoon, jolloin tuki kohdistetaan perheeseen lasten asuessa kotona sekä sijaishuoltoon, jossa taas tukitoimet kietoutuvat lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen ympärille. (Forssén 1991, 12; Taskinen 2010, 9-10; Rätty 2015, 2.)

Lastensuojelulaki ja sen määrittämät toimenpiteet perustuvat ensisijaisesti lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistämiseen (LSL 4§). Lastensuojelun tehtäviin kuuluu perheissä syntyvien ongelmien ennaltaehkäiseminen sekä jo syntyneiden ongelmien aikainen havaitseminen ja niihin puuttuminen. Lastensuojelulta edellytetään erittäin sensitiivistä toimintaa, mikä näkyy esimerkiksi avohuollon tukitoimien ensisijaisuutena. Myös sijaishuollossa on kiintopisteenä pidettävä lapsen edun mukaisesti perheen jälleen yhdistämistä ja tätä on arvioitava säännöllisin väliajoin. Lastensuojelun on tärkeää perustua vapaaehtoisuuteen sekä yhteistyöhön perheen ja viranomaisten välillä. Yhteistyötä ylläpidetään kuulemalla perhettä sekä huomioimalla vanhempien ja lasten ajatuksia ja toiveita. Kuitenkin lastensuojelussa joudutaan lapsen edun nimissä tekemään radikaalejakin toimenpiteitä perheen elämään. Näissä tilanteissa hyvinkin sujunut yhteistyö saattaa kariutua, sillä sosiaalityöntekijöiden arvioima lapsen etu voi olla ristiriidassa joko vanhempien oman edun tai heidän kokemansa lapsen edun kanssa. (Saastamoinen 2008, 42-45; Rätty 2015, 8-9.)

Lievimmän mahdollisen intervention toteuttamisella tarkoitetaan sitä, että lastensuojelun toimenpiteistä on käytettävä niitä, joiden seurauksista on mahdollisimman vähän haittaa lapsen ja perheen elämään. Toteutettavilla toimenpiteillä on myös pyrittävä mahdollisimman pitkään välttämään perheen itsemääräämisoikeuden rajan rikkomista. Ensisijaisesti tuki kohdistetaan lastensuojelussa avohuollon toimenpitein perheen omaan kotiin. Edellä mainitut seikat sisältyvät lastensuojelulakiin kirjattuun hienovaraisuusperiaatteeseen. Hienovaraisuusperiaatteen mukaan lastensuojelun työskentelyä tulee toteuttaa myös etniset vähemmistöt sekä heidän erilaiset kulttuurinsa ja uskontonsa huomioon ottaen. Hienovaraisuusperiaate ei saa kuitenkaan olla ristiriidassa lapsen edun kanssa. Mikäli lapsen etu sen vaatii, on myös hienovaraisuusperiaatteen kannalta radikaaleimpiin toimenpiteisiin ryhdyttävä viipymättä, kuten esimerkiksi kiireelliseen sijoitukseen tai jopa huostaanottoon. (Rätty 2015, 9-10; Taskinen 2010, 27; THL 2018.)

Jokaisella sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus saada asiansa käsitellyksi viranomaistaholla asiallisesti sekä lainmukaisesti (Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710). Tämä tarkoittaa sitä, että myös lastensuojelun asiakkailta tulee olla takeet hyvään hallintoon ja sen toimintaan. Hyvän hallinnon mukaisesti asiakkaalle vastataan aina kirjallisella päätöksellä, mikäli hän hakee tiettyä etuutta tai palvelua. Kirjallisessa päätöksessä tulee aina olla selkeä ohjeistus siitä, miten asiakkaan tulee toimia, mikäli hän ei ole tyytyväinen viranomaisen päätökseen. Mahdolliset muutoksenhaut jo tehtyihin päätöksiin tai hakemukset tulisi käsitellä ilman ylimääräistä viivästystä. Päätöksiin liittyvä perustelu kuuluu myös olennaisesti hyvään hallintoon. Koska lastensuojelu joutuu erinäisillä päätöksillä puuttumaan niinkin henkilökohtaiselle elämän alueelle kuin perhe, on lastensuojelun

päätöksissä erityisen tärkeää tehdä läpinäkyväksi lopputuloksen lisäksi myös siihen johtavat vaiheet, viranomaisten arviot sekä perustelut. Perheen kanssa työskentelevät viranomaiset eivät saa olla puolueellisia tai esteellisiä tekemään perhettä koskevia päätöksiä ja arvioimaan lapsen etua. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi sosiaalityöntekijä ei voi olla perheelle tuttu yksityiselämän puolelta. (Räty 2015, 10-11.)

2.2 Lapsen etu lastensuojeluprosesseissa

Koko lastensuojelun toiminta perustuu lapsen etuun ja sen turvaamiseen. Lapsen etu on määritelty tarkkaan lastensuojelulaissa, mutta edun turvaaminen vaatii viranomaisilta itseltään myös tarkkaa harkinta- ja arviointikykyä. Se mitä asioita lapsen etu sisältää terminä riippuu pitkälti lapsen iästä, kehitysvaiheesta tai elämäntilanteesta. Myös kotona asuvan lapsen etu voi määrittyä eri tavoin kuin esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen etu. Siksi viranomaisten olisikin tärkeää pyrkiä selvittämään mitä lapsen etu tarkoittaa, missäkin tilanteessa tai päätöksessä. (Aer 2010, 24-25; Räty 2015 11-12; THL 2018.)

Lastensuojelutarpeen selvittämisen aikana tulee lastensuojelun työntekijöiden tavata perhettä sekä yhdessä, että erikseen. Sosiaalityöntekijöiden tulee tavata vanhempia, lapsia sekä mahdollisesti myös muita lapselle tärkeitä ihmisiä, joilla on osaa hänen kasvuunsa ja kehitykseensä.

Lastensuojelun tarpeen selvittämisestä voidaan luopua, mikäli sen tarpeettomuus on ilmeistä. Näissä tilanteissa perheelle on saatettu tehdä arvio jo aiemmin, eikä siitä ole merkittävästi kulunut aikaa tai sosiaalityöntekijöille on ilmeistä, että perhe ei tule ilmoituksen perusteella tarvitsemaan lastensuojelun tarjoamia palveluita. (Taskinen 2010, 56; Räty 2015, 252-256; THL 2018.)

Lastensuojelun tarpeen selvittäminen johtaa lastensuojelun asiakkuuteen, mikäli lapsen elämästä löytyy jokin hänen kasvuaan tai kehitystään vaarantava tekijä. Tätä kyseistä tekijää ei kuitenkaan määritellä yksityiskohtaisemmin lastensuojelulaissa. Tekijän voidaan katsoa olevan jokin seikka lapsen elinympäristössä tai lapsen omassa käytöksessä. Asiakkuus astuu voimaan myös, mikäli lastensuojelun tarpeen selvittämisen aikana joudutaan turvautumaan kiireellisiin lastensuojelutoimiin lapsen edun nimissä. Asiakkuuden aikana sosiaalityöntekijä laatii lapselle henkilökohtaisen asiakassuunnitelman (Räty 2015, 257-259; Aer 2012, 60-63.)

2.3 Kodin ulkopuolinen sijoitus ja huostaanotto monivaiheisena prosessina

Useimmiten julkisessa keskustelussa kodin ulkopuolisesta sijoituksesta puhuttaessa käytetään terminä huostaanottoa. Toisinaan huostaanotto on saatettu sekoittaa esimerkiksi kiireelliseen sijoitukseen tai avohuollon sijoitukseen. Nämä ovat kuitenkin interventioina täysin erilaiset.

Kodin ulkopuolisille sijoituksille on lastensuojelussa useita termejä, jotka vaihtelevat sisällöltään laajalti. Kyseiset termit ja niiden sisällöt ovat olleet jatkuvassa muutoksessa vuodesta 2008 alkaen. Vuonna 2008 lastensuojelulakia uudistettiin radikaalisti parantamaan asiakkaan omaa oikeusturvaa (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417). Lakimuutokset painottivat ennaltaehkäisyä, varhaista puuttumista sekä entistä läpinäkyvämpää työskentelyä, asiakkaan aseman vahvistamiseksi. Kyseinen lakimuutos toi mukanaan sosiaalityöntekijöille velvollisuuden läheisverkoston kartoittamisesta, kaavailtaessa lapsen pitkäaikaista sijoitusta kodin ulkopuolelle. Sosiaalityöntekijän velvollisuudeksi tuli kartoittaa lapsen sukulaisten tai muiden hänelle läheisten ihmisten mahdollisuus ottaa lapsi luokseen asumaan, ennen sijoituksen päätöstä (LSL 32§). Lisäksi ammatillinen perhekotihoito määriteltiin laissa uudeksi sijoitusmuodoksi. Ammatillisessa perhekotihoidossa toiselta vanhemmalta vaaditaan joko alan koulutus tai työkokemusta alalta. Myös sijoitukseen liittyvät termit muuttuivat vuoden 2008 myötä. (Hiitola & Heinonen 2009, 1-2; Sosiaali- ja terveysministeriö 2009.)

Vuoden 2008 lakimuutoksen seurauksena kiireellisestä huostaanotosta alettiin käyttää termiä kiireellinen sijoitus (LSL 38§). Toimenpiteen sisältö pysyi kuitenkin täysin samana ja se voitiin toteuttaa ainoastaan, mikäli lapsi oli välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijoituksen tai sijaishuollon tarpeessa (Hiitola & Heinonen 2009, 1-2; STM 2009). Kiireellisen sijoituksen aikana lapsen sijaishuoltopaikkana voi toimia lastensuojelulaitos tai perhehoito. Lapsen sijoituspaikkana voi toimia myös poikkeustilanteissa joku lapsen läheinen tai sukulainen. Kiireellisen sijoituksen päätös on aina voimassa 30 päivää. Kiireellisen sijoituksen päätöstä on mahdollista jatkaa toisella 30 päivällä (LSL 38§), mikäli lapsen edun mukaisia tilanteen selvityksiä ei ole ollut mahdollista toteuttaa ensimmäisen 30 päivän aikana. Kiireellinen sijoitus voidaan lakkauttaa lastensuojelun viranhaltijan tekemällä päätöksellä tai se raukeaa, mikäli määräaikoihin mennessä ei ole lapsen kohdalla tehty mahdollista huostaanottopäätöstä tai hakemusta koskien huostaanottoa ei ole toimitettu hallinto-oikeudelle (Räty 2015, 297-307; Lamponen 2016, 127-134.)

Vuosien varrella avohuollon sijoitus on säilynyt sisällöltään samana, lakimuutoksista huolimatta. Avohuollon sijoitus on aina väliaikainen päätös, jonka aikana voidaan toteuttaa muun muassa

lapsen tai perheen kuntoutusta, mitä ei voitaisi kotoa käsin tehdä tai vanhempi ei väliaikaisesti kykene huolehtimaan lapsesta esimerkiksi sairauden vuoksi. Sijoituksen kesto määritellään yhdessä perheen kanssa ja sijoituksen kesto arvioidaan aina kolmen kuukauden välein. Lapsi voidaan sijoittaa joko yksin tai perheensä kanssa. Avohuollon sijoitus perustuu aina vapaaehtoisuuteen. Perheen yhteiseen sijoitukseen ei vaadita lapsen suostumusta, mutta toisen huoltajan kyllä. Lasta sijoitettaessa yksin tulee saada aina lähivanhemman sekä 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Avohuollon sijoitus on lastensuojelun tukitoimi sekä päätös, joka ei sisällä mahdollisuutta mihinkään rajoitustoimenpiteisiin. Esimerkiksi lapsen liikkumisvapautta ei voida rajoittaa eikä hänen yhteydenpitoa lähimmäisiinsä. Avohuollon sijoituksen päätös tulee purkaa välittömästi huoltajan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen ilmaistua halunsa päätöksen purkuun. Rajoitustoimenpiteet sijoitusten aikana avataan tarkemmin huostaanottoa ja itsemääräämisoikeutta käsiteltäessä (Aer 2012, 75-78; Rätty 2015, 282-285.)

Lapsen tai nuoren huostaanotto on lastensuojelun sosiaalityön äärimmäisimpiä toimenpiteitä. Huostaanoton kriteerit ovat säädetty lastensuojelulaissa (LSL 43§), huostaanotto voidaan toteuttaa ainoastaan näiden kriteerien täytyttyä. Huostaanoton keskeisenä kriteerinä on, että se voidaan toteuttaa olosuhteissa, joissa lapsen terveys tai kehitys ovat vakavassa vaarassa. Vaaran lapsen terveydelle ja kehitykselle voivat aiheuttaa joko olosuhteet hänen omassa elinympäristössään, kasvuolosuhteissaan tai hänen oma käytöksensä ja toimintansa. Puutteet kasvuolosuhteissa voivat olla esimerkiksi vanhemman aktiivinen päihteidenkäyttö tai muu huolenpidollinen laiminlyönti. Lapsen omalla toiminnalla aiheutuva vaara voi taas aiheutua lapsen aktiivisesta päihteidenkäytöstä tai esimerkiksi lapsen alttiudesta itsetuhoiselle käyttäytymiselle. Kriteerien täyttymisen lisäksi tulee huostaanottoon ryhdyttäessä osoittaa avohuollon tukitoimien riittämättömyys tai mahdottomuus lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamisessa. Sosiaalityöntekijällä on suuri vastuu arvioida ja harkita lapsen edun nimissä, milloin avohuollon tukitoimet nähdään riittämättöminä tai mahdottomina toteuttaa. Tätä kyseistä rajaa ei ole yksityiskohtaisesti määritelty lastensuojelulakiin. Viimeisenä kriteerinä lapsen sijaishuoltoon sijoittamisen tulee olla arvioitu olevan lapsen edun (LSL 4§) mukaista (Aer 2012, 82-83; Taskinen 2010, 84-85; Rätty 2015, 359-361; THL 2018.)

12 vuotta täyttäneelle lapselle, vanhemmille ja lapsen huoltajille annetaan tilaisuus tulla todistettavasti kuulluksi huostaanoton prosessissa. Kuultaville annetaan tilaisuus tuoda esille mielipiteensä mahdollisesta huostaanottopäätöksestä sekä tutustua huostaanottoon liittyviin asiakirjoihin ja viranomaislausuntoihin. Kuulemistilaisuudessa kuultavat tuovat esille todistettavasti, mikäli he vastustavat huostaanottoa. Kyseiset asianosaiset ilmaisevat

suostumuksensa tai vastustuksensa kuulemistilaisuudessa kirjallisesti. Mikäli 12 vuotta täyttänyt lapsi, vanhemmat tai huoltajat suostuvat huostaanottoon, kyseessä on suostumukseen tai vapaaehtoisuuteen perustuva huostaanotto. Kyseisessä tilanteessa huostaanottopäätöksen valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja lopullisen päätöksen tekee johtava viranhaltija. Jos taas joku edellä mainituista asianosaisista vastustaa huostaanottoa, on silloin kyseessä tahdonvastainen huostaanotto. Johtava viranhaltija tekee huostaanottohakemuksen hallinto-oikeudelle (LSL 43§) ja asia siirtyy hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. (THL 2018; Taskinen 2010, 87-88; Rätty 2015, 406-412, 431-438.)

Huostaanottopäätös on aina mahdollista panna täytäntöön viipymättä, vaikka siihen olisikin mahdollisesti tehty asianomaisten toimesta muutoksenhakua. Päätös voidaan täytäntöön panna, kun siitä on suostumukseen perustuvissa tilanteissa johtavan viranhaltijan päätös. Mikäli huostaanottoa vastustetaan jonkun asianomaisen toimesta, antaa hallinto-oikeus asiasta täytäntöön pantavan väliaikais määräyksen. Väliaikais määräys sisältää hallinto-oikeuden antaman päätöksen lapsen olinpaikasta ja huolenpidon sekä hoidon järjestämisestä huostaanottoasian tuomiokäsittelyn ajaksi. Huostaanottopäätös raukeaa, mikäli täytäntöönpanoon ei ryhdytä kolmen kuukauden sisällä päätöksen lainvoimaan astumisesta. Lapsen siirtäminen määrättyyn sijaishuoltopaikkaan on yksi esimerkki päätöksen täytäntöönpanon tavoista (Hiivola & Heinonen 2009, 4-5; Rätty 2015, 403)

Huostaanottoa toteutetaan aina yhdessä perheen kanssa neuvotellen. Perheen mielipiteet ja toiveet otetaan huomioon muun muassa sijaishuoltopaikan kartoittamisessa. Perheen esittämien toiveiden lisäksi sosiaalityöntekijän on arvioitava sijaishuoltopaikan valinnassa lapsen etua.

Sijaishuoltopaikan tulee vastata lapsen ikä- ja kehitystason tarpeisiin. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa sosiaalityöntekijän tulee kartoittaa lapsen ja perheen lähimmäiset, mikäli jonkun heistä olisi mahdollista vastata lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta (THL 2018; Taskinen 2010, 86-87; Rätty 2015, 359-371.)

Huostaanottopäätös on aina voimassa toistaiseksi tai enintään siihen asti kun lapsi on täyttänyt 18 vuotta, jolloin päätös viimeistään lakkaa (LSL 20§). Huostaanotto tulee purkaa välittömästi, kun huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole (LSL 40§). Tosin vaikkei kyseisiä edellytyksiä enää olisikaan, ei huostaanottoa voida purkaa, jos sen arvioidaan olevan lapsen edun vastainen päätös. Huostaanoton sekä sijaishuollon tarvetta lapsen kohdalla arvioidaan sosiaalityöntekijän toimesta aina säännöllisin väliajoin. Perheen jälleenyhdistämisellä on suuri painoarvo huostaanoton

aikana, joten huostaanoton tarve arvioidaan vähintään kerran vuodessa. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on velvollisuus pyrkiä työssään perheen jälleenyhdistämiseen.

Tämä velvoite näkyy sosiaalityöntekijän työssä muun muassa vanhempien asiakassuunnitelman laatimisena. Kyseiseen asiakassuunnitelmaan kirjataan vanhempia koskevat tukitoimet ja palvelut, joiden avulla pyritään nimenomaan kohti perheen jälleenyhdistämistä. Sosiaalityöntekijän laatiman asiakassuunnitelman avulla vanhemmilla on mahdollisuus näyttää toteen heidän oma kuntoutumisensa sekä kodin olosuhteiden vakiintuminen. Asiakassuunnitelmaan kirjataan myös tavoitteet ja toimenpiteet, joihin vanhempien tulee sitoutua huostaanoton prosessin aikana. Sitoutumalla näihin toimenpiteisiin vanhemmilla on mahdollisuus osoittaa oman kuntoutumisprosessinsa alkamisen. Huostassa olevalle lapselle tulee laatia oma asiakassuunnitelma (LSL 30§). Lapsen asiakassuunnitelmassa tulee ilmetä sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä kaikki lapsen tarvitsemat tukipalvelut. Lisäksi asiakassuunnitelmaan kirjataan lapsen yhteydenpito vanhempiinsa ja muihin läheisiinsä sekä yhteydenpitoa koskevat mahdolliset rajoitukset. Lapsen asiakassuunnitelmaan määritellään perheen jälleenyhdistämisen tavoite lapsen edun näkökulmasta. (Räty 2015, 247-248, 452-459; THL 2018; Taskinen 2010, 106-107.)

Huostaanoton lopettaminen sekä perheen jälleenyhdistäminen ovat lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle vaativia arviointiprosesseja. Janne Aer (2012) toteaa tulkinnassaan huostaanoton lopettamisesta, että perheiltä ei voida lapsen kasvu- ja elinolosuhteiden kohdalla vaatia enempää muutosta, kuin sen mikä ei enää vakavasti vaaranna lapsen kasvua ja kehitystä. Edellytykset lapsen kotiutumiselle tulee olla kohtuulliset. Lapsen etu perheen jälleenyhdistämisessä ei toteudu, mikäli hän palautuisi olosuhteisiin, joissa olisi paljon riksitekijöitä uudelle huostaanotolle. Näyttöä perheen vakiintuneista olosuhteista tulee olla sosiaalityöntekijällä pitkältä ajalta. Mikäli huostaanottoon on päädytty lapsen oman käyttäytymisen vuoksi, tulee lapsen käytös olla muuttunut niin, ettei pelkoa riskikäyttäytymisen uusiutumislle juurikaan ole. Huostaanoton edellytysten lakaessa tulee aina samalla arvioida lapsen etua ja sen suhdetta edellytyksettömän huostaanoton jatkumiseen sekä mahdollisen väärin arvioidun kotiuttamisen välillä (Aer 2012, 91-93; Helavirta 2016, 221-223.)

Lapsen huostaanoton aikana huoltajuus säilyy virallisesti edelleen alkuperäisillä huoltajilla. Huostaanotto toimenpiteenä rajoittaa huoltajien oikeuksia verrattuna aiempaan. Huoltajat ovat oikeutettuja huostaanoton jälkeen tekemään päätöksiä lapsen taloudellisiin asioihin sekä muuhun edunvalvontaan liittyen, mutta lapsen kasvatukseen ja hoitoon liittyvistä päätöksistä vastaa

huostaanoton aikana sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Päätösvalta on siis lapsen sijoituspaikalla, esimerkiksi sijaisperheen vanhemmilla sekä lasten asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. He päättävät muun muassa lapsen asuinpaikasta, koulusta sekä terveydenhuoltoon liittyvistä valinnoista. Lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää sitoo yhteistoimintavelvollisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että hänen tulee tiedottaa huoltajia kaikista lasta merkittävästi koskevista päätöksistä. Sosiaalityöntekijän on tärkeää myös arvioida lasta koskevan yksityisen ja julkisen huollon rajaa sekä sen vaikutuksia lapsen etuun. Tätä rajaa tulee arvioida aina lapsikohtaisesti ja myös huoltajien elämäntilanteet vaihtelevat sekä heidän kykynsä vastata tietyistä lasta koskevista päätöksistä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää aina rajoitustoimenpiteistä, jotka vaikuttavat huoltajien oikeuksiin. Kyseisiin rajoitustoimenpiteisiin tulee ryhtyä, jos ne arvioidaan lapsen edun mukaisiksi sekä, vaikka ne olisivatkin lapsen ja huoltajien näkemysten vastaisia. (Räty 2015, 438-440; Aer 2012, 82-117; THL 2018; Helavirta 2016, 222.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin mukaan vuonna 2017 kiireellisesti sijoitettiin 4801 lasta. Tämä lukumäärä oli 15 prosenttia enemmän kuin vuonna 2016. Huostassa olleiden lasten ja nuorten määrä ei ollut juurikaan muuttunut vuodesta 2016. Vuonna 2017 huostassa oli 10 526 lasta ja nuorta. Huostassa olleiden määrä oli yhteensä prosentin koko väestön 0-17-vuotiasta. Kaiken kaikkiaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten lukumäärä oli yhteensä 17 956 vuonna 2017 (THL 2018.)

2.4 Vanhempien kokemukset huostaanotoista

Huostaanotto on koettu vanhempien toimesta hyvin vahvasti erilaisia tunteita herättävänä prosessina. Osa vanhemmista on hyväksynyt huostaanoton ja nähnyt sen lapsen edun kannalta parhaana vaihtoehtona sekä sopeutunut muuttuneeseen vanhemman rooliinsa. Vanhemmat ovat myös kokeneet osallisuuden puutetta sekä tuen vähäisyyttä huostaanottoprosessin aikana. Sijoitusta itsessään vanhemmat ovat kuvanneet tapahtumana, joka on vaikuttanut heistä jopa sumuiselta ja vaikeasti muistettavana tilanteen järkyttävyyden vuoksi. Vanhemmilla oli selkeä toive siitä, että heidät olisi ohjattu jonkin tietyn toimijan piiriin, josta he olisivat voineet saada tukea huostaanoton työstämisen eri vaiheisiin. Vanhemmat kokivat olonsa ajoittain syrjäytetyksi huostaanottoprosessissa. Osa vanhemmista haki aktiivisesti itse apua ja tukea prosessiin esimerkiksi lähipiiristä sekä vertaistukiryhmistä (Rautakorpi 2007, 61-65; Pitkänen 2011, 46-47; Aarnio 2016, 299-301.)

Huostaanoton nähtiin myös vaikuttavan vanhemmuuteen käytännössä sekä rooliin lapsen elämässä. Vanhemmat joutuivat sopeutumaan uuteen tilanteeseen ja heidän vanhemmuudelle asetettuihin uusiin rajoituksiin. Sopeutuminen oli haasteellisempaa, mikäli vanhemmat kokivat huostaanoton epäoikeudenmukaisena. Huostaanotto muutti olennaisesti perheen yhteisen arjen, sillä tapaamiset yleensä ainakin aluksi järjestettiin lasten ja vanhempien välillä valvotusti, eivätkä ne toteutuneet tutussa kotiympäristössä. Vanhemmilla oli myös vaikeuksia ymmärtää, miksi tapaamisia järjestettiin harvoin tai miksi heidän yhteydenpitoa lapsiinsa saatettiin rajoittaa. Vanhemmat kaipasivatkin huostaanottoprosessin aikana sosiaalityöntekijöiltä enemmän perusteluja tietyille toimenpiteille, kuten esimerkiksi lasten tapaamisten rajoittamiselle (Rautakorpi 2007, 69-74; Pitkänen 2011; 71-74; Kettunen 2010, 50-51.)

Vanhempien oli helpompi hyväksyä huostaanotto perhettä koskevana toimenpiteenä, mikäli he olivat alun perin hakeneet itse lastensuojelulta apua. Myös vanhemmat saattoivat kokea huostaanoton helpotuksena elämän vaikeassa tilanteessa. Vanhemman oma jaksaminen saattoi olla pitkään kuormituksessa esimerkiksi lapsen vahvan käytösoireilun vuoksi. Tästä huolimatta usein kokemus oli kuitenkin, ettei perheelle ollut tarjottu riittävästi avohuollon tukitoimia, jotta lapset olisivat pystyneet asumaan kotona. Vanhempien mukaan avohuollon tukitoimien lisääminen olisi ollut vaihtoehto huostaanotolle. Sosiaalityöntekijöiltä kaivattiin myös lisää tietoa siitä, miten vanhemmat voisivat osoittaa oman kuntoutumisensa sekä mitä asioita vaaditaan lasten kotiuttamiseen ja perheen jälleenyhdistämiseen (Rautakorpi 2007, 48-49, 52-56; Pitkänen 2011, 23, 72, 76; Kettunen 2010, 55-56.)

3. HUOSTAANOTTOASIAN KÄSITTELY HALLINTOTUOMIOISTUIMESSA

Lastensuojeluasiat sekä niiden käsittely ja niihin liittyvä päätöksenteko tapahtuu pitkälti kunnissa. Tahdonvastaisen huostaanoton ratkaiseminen tai tutkimuslupaa liittyvät ratkaisut eivät kuulu sosiaalihuollon viranhaltijan päätöksentekoon. Edellä mainittuihin asioihin liittyvät ratkaisut annetaan hallinto tuomioistuimessa. Hallintotuomioistuimessa käsiteltävät huostaanottoasiat ovat aina tahdonvastaisia. Huostaanotto asiat ovat hallintotuomioistuimissa yleisimpiä lapsiasioita. Lastensuojeluasioiden käsittely hallintotuomioistuimessa pyritään toteuttamaan kiireellisesti. Kaikkien lastensuojeluasioiden käsittelyiden kesto oli keskimääräisesti vuonna 2011 noin 5,3 kuukautta ja huostaanottohakemuksiin liittyvissä ratkaisuissa noin 5, kuukautta (Aer 2012, 242-244; Rätty 2015, 376.)

Hallintotuomioistuin noudattaa toiminnassaan virallisuusperiaatetta. Tämä tarkoittaa sitä, että hallintotuomioistuimet pystyvät ja ovat velvollisia toimimaan itsenäisesti sekä aiemmasta asianosaisten prosessitoiminnasta riippumatta. Huostaanottoasioissa hallintotuomioistuin on siis velvollinen tekemään täysin omat ratkaisut, vaikka se ei vastaisi sosiaalitoimintakäytännön aiempaa työskentelyä tai arvioita lapsen tilanteesta. Hallinto-oikeuden tuomareilla on mahdollisuus virkansa puolesta hankkia kaikki asiaan tarvittava lisäselvitys. Lisäselvitys on hankittava siinä laajuudessa kuin käsiteltävän asian laatu sitä vaatii ja niin, että käsittelyn tasapuolisuus ja oikeudenmukaisuus varmistuvat (Kallioinen 2004, 77; Korpinen 2008, 41.)

Vuoden 2008 lastensuojelulain uudistuksen myötä tahdonvastaiseen huostaanottoon liittyvä päätöksen teko siirtyi pois sosiaalilautakunnilta. Vuodesta 2008 eteenpäin tahdonvastaiset huostaanotot ovat olleet hallintotuomioistuinten ratkaistavina, sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan hakemuksesta. Huostaanottoasiassa ei siis hallintotuomioistuimelta haeta kannanottoa jo tehdyn viranomaispäätöksen laillisuuteen tai oikeudenmukaisuuteen, vaan hallintotuomioistuin antaa hakemuksen ja selvitysten pohjalta täysin itsenäisen päätöksen. Hallintotuomioistuin arvioi, täyttyvätkö huostaanottoasiassa lastensuojelulain 40§:n edellytykset huostaanotolle sekä onko kodin ulkopuolinen pitkäaikainen sijoitus todella lapsen edun mukaista. Vuosina 2009-2011 kaikista lapsia ja nuoria koskevista sijoitusratkaisuksista noin kolmasosa (30,9%) päättyi hallintotuomioistuinten ratkaistaviksi. (Hiitola & Heinonen 2008, 9; Tolonen 2015, 171; Aer 2012, 244.)

Huostaanottoon liittyvä lainsäädäntö on selkeistä periaatteista huolimatta myös pitkälti tulkinnan- ja harkinnanvarainen. Siksi ajoittain tuomioistuinyöskentelyssä on lainsäädännön soveltaminen sekä lapsen edun toteutumisen arviointi koettu haastavaksi. Kaikissa lastensuojeluasioissa osallistuu hallintotuomioistuimen asian käsittelyyn ja ratkaisuun aina asiantuntijajäsen. Asiantuntijajäsenet ovat ylempään korkeakoulun suorittaneita sekä erityisesti lastensuojeluun perehtyneitä henkilöitä. Lisäksi lastensuojeluasiassa toimii hallintotuomioistuimessa erilliset esittelijät, jotka valmistelevat asian kirjallisesti. Esittelijät voivat ottaa osaa myös suulliseen käsittelyyn sekä esittävät oman päätösehdotuksensa, viralliseen päätöksentekoon esittelijät eivät osallistu. (Toivonen 2017, 16-17; Korpinen 2008, 41.)

3.1 Sosiaalitoimen huostaanottohakemus hallinto-oikeudelle

Tahdonvastaisessa huostaanotossa on osana prosessia sosiaalityöntekijän laatima hakemus hallintotuomioistuimelle lapsen huostaanotosta ja sijoittamisesta sijaishuoltoon.

Huostaanottohakemuksen asiasisällöt sekä siihen liittyvät toimenpiteet ja tarvittavat liitteet ovat määritelty lastensuojelulaissa (LSL 43§ 2 momentti). Huostaanottohakemuksen sisältö on pyritty määrittelemään tarkasti lastensuojelulaissa, jotta asian käsittely olisi mahdollista hallintotuomioistuimessa ongelmitta sekä kiireellisesti. Sosiaalihuollon viranhaltijalla on siis vastuu huostaanottohakemuksen huolellisesta valmistelusta. Laadittavaan hakemukseen tulee sisällyttää kaikki aineisto, joka mahdollisesti vaikuttaisi asiasta annettavaan päätökseen. Hakemusta on mahdollista täydentää sekä muokata aina tarvittaessa, kunnes hallintotuomioistuin antaa asiaan virallisen päätöksensä (Räty 2015, 380; Taskinen 2010, 102-103; THL 2018.)

Hakemuksessa sosiaalityöntekijä antaa yksilöllisen, kattavan sekä asianmukaisen perustelun huostaanoton välttämättömyydestä sekä tekee kananoton jokaiseen lastensuojelulaissa (LSL 40§) määriteltyyn huostaanoton edellytykseen. Sosiaalityöntekijä perustelee miksi avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet lapsen edun toteutumisen kannalta riittämättömiksi tai mahdottomiksi toteuttaa. Lisäksi hakemuksessa on arvioitava tekijät, jotka muodostavat sijaishuollon laitos- tai perhehuollosta lapsen edun mukaista. Hakemuksessa on ilmentävä, miksi huostaanotto sekä sijaishuolto täyttävät lapsen tuen tarpeen paremmin kuin kotioloihin jääminen (Räty 2015, 380.)

Liitteenä huostaanottohakemuksessa tulee olla lapsen asiakassuunnitelma, mikäli kyseistä asiakirjaa ei ole liitteeksi laadittu, tulee asiasta antaa erillinen selvitys. Asiakassuunnitelma sisältää muun muassa suunnitelman lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidosta. Lapsen ja hänen läheistensä

näkemykset yhteydenpidon toteuttamisesta kirjataan erikseen, kuin myös sosiaalihuollon toimielimen kuvaus yhteydenpidon tukemisen keinoista. Mahdolliset lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa rajoittavat viranhaltijapäätökset tulevat liitteeksi huostaanottohakemukseen. Liitettävään asiakassuunnitelmaan kirjataan myös alustava suunnitelma perheen jälleenyhdistämisestä, ne edellytykset, joiden perusteella perheen jälleenyhdistäminen olisi toteutettavissa tai harkittavissa. Sosiaalityöntekijän on myös kuvattava yksityiskohtaisesti perheelle todennettavasti tarjotut sekä toteutuneet lastensuojelun avohuollon tukitoimet päivämäärineen (Räty 2015, 381,383; Taskinen 2010, 102; THL 2018.)

Sosiaalityöntekijän on tarvittaessa pyydettävä perheen kanssa työskenteleviltä muilta asiantuntijoilta tai viranomaisilta lausuntoja huostaanottohakemuksen liitteiksi. Näin pyritään hakemukseen muodostamaan mahdollisimman kattavat ja monitahoinen kuva perheen tilanteesta. Sosiaalityöntekijä lisää hakemukseen myös omia selvityksiään. Muun muassa asianosaisten, vanhempien ja yli 12-vuotiaan lapsen kuulemisvelvoitteen toteutuminen pitää kuvata hakemukseen. Sosiaalityöntekijä antaa myös kirjallisen selvityksen lapsen terveydentilasta sekä hänellä yksilöllisesti valikoidusta sijaishuoltopaikasta (De Godzinsky, 31; Räty 2015, 382-383.)

Hakemuksen sisältämät havainnot ja johtopäätökset perheen tilanteesta tulee kirjata selkeästi tosiasioita kuvaten. Hallintotuomioistuin antaa hakemuksen tiedoksi asianosaisille, sen saavuttua perille sosiaalityöntekijä toimesta. Asianosaisilla on oikeus vastata kirjallisella vastineella hakemuksen sisältöön. Kirjallinen vastine laaditaan useimmiten yhdessä asianosaisten oikeusavustajan kanssa ja se toimitetaan määräaikaan mennessä hallintotuomioistuimelle (Aer 2012, 198-199; Räty 2015, 384; Kuokka 2015, 8; Taskinen 2010; 103.)

3.2. Suullinen käsittely huostaanottoasiassa

Hallintotuomioistuimessa voidaan kirjallisen käsittelyn lisäksi määrätä huostaanottoasiassa järjestettäväksi suullinen käsittely. Suullinen käsittely antaa hallintotuomioistuimelle mahdollisuuden saada lisää tietoa käsiteltävän asian kirjallisen dokumentin tueksi. Suullinen käsittely tulee järjestää, mikäli asianosainen sitä vaatii. Suulliseen käsittelyyn ottavat osaa lapsen vanhemmat, mahdolliset muuta läheiset, todistajat sekä tarvittaessa myös lapsi itse. Suullisen käsittelyn toteuttamisessa käytetään hallintotuomioistuimissa myös harkinnanvaraa. Suullista käsittelyä voidaan hallintolain perusteella tarvittaessa rajata koskemaan vain tiettyä osaa käsiteltävästä asiasta tai se voidaan jättää järjestämättä, esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa se

nähdään ilmeisen tarpeettomana tai lastensuojeluasioissa lapsen edun vastaisena. Huostaanottoasian käsittely voidaan siis järjestää hallintotuomioistuimessa ainoastaan kirjallisena vastoin asianomaisen toivetta tai suullista käsittelyä voidaan rajoittaa esimerkiksi siltä osin, ettei suulliseen käsittelyyn sisälly todistajien eikä asiantuntijoiden kuulemista (Hiitola & Heinonen 2008, 6; Korpinen 2008, 41-42; Tolonen 2015, 182-184.)

Hallintotuomioistuimessa järjestettävät suulliset käsittelyt ovat 2000- luvulla lisääntyneet erityisesti lastensuojeluasioissa. Vuoden 2002 aikana hallinto-oikeuteen päätyneissä lastensuojeluasioissa järjestettiin suullinen käsittely noin 17 prosentin osalta. Suullisten käsittelyjen osuus lastensuojeluasioissa oli huomattavasti suurempi vuosien 2007 ja 2008 aikana, noin 36 ja 38 prosenttia. Suullisten käsittelyjen järjestämistä on puollettu myös tutkimuksilla, joiden avulla on tulkittu suullisen käsittelyn mahdollisuuden lisäävän asianosaisten luottoa oikeudenkäyntimenettelyn tasavertaisuuteen sekä oikeudenmukaisuuteen. Oman asian esittäminen suullisesti lisää asianosaisten luottoa oikeusmenettelyyn, vaikkei lopullinen ratkaisu olisikaan omien toiveiden mukainen (Korpinen 2008, 42; Ervasti & Kallioinen, 88.)

Hiitola & Heinonen (2009, 38) nostivat esille raportissaan, nuorten osallisuus suullisissa käsittelyissä oli vuoden 2008 aikana noin 27 prosenttia. Kun taas ennen vuotta 2003 nuorten osallisuus heitä itseään koskevan asian käsittelyyn on ollut melko harvinaista. Nuoren tai 12-vuotiaan lapsen lisäksi suullisessa käsittelyssä on tyypillisimmin ollut läsnä perheestä myös vanhemmat tai vanhempi sekä heidän oikeusavustajansa. Sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua edustavat sosiaalityöntekijä, mahdollisesti myös johtava sosiaalityöntekijä sekä heitä edustava lakimies. Sosiaalityöntekijä edustaa suullisessa käsittelyssä aina kuntaansa sekä itseään päätöksenteosta vastaavana viranomaisena (Korpinen 2008, 42, 62; Heino ym. 2006, 27.)

Asianosaisten lisäksi suullisessa käsittelyssä on läsnä muita osallistujia, todistajia. Todistajat on kutsuttu paikalle, joko perheen tai sosiaalihuollon toimesta. Joissain tapauksissa esimerkiksi päiväkodin hoitohenkilökunta tai koulun opettajat ovat saattaneet toimia todistajana molemmille osapuolille. Sosiaalihuollon todistajina on tyypillisesti toiminut muun muassa perhetyöntekijät tai lastensuojelulaitoksen ohjaajat, kun taas perhe on puolestaan nimennyt todistajikseen heidän sukulaisiaan ja muita läheisiä yksityishenkilöitä. Mikäli viranomaisen nimeää todistajia tulisi hänen selvittää hallintotuomioistuimella sekä asianosaisille, minkä asian puolesta kyseiset henkilöt ovat kutsuttu todistamaan. Kyseinen menettely on osa hyvää hallintokäytäntöä. Todistajien käyttö suullisissa käsittelyissä on nähty osaltaan vastakkainasettelua sekä puoliin jakautumista edistävänä.

Asianosaiset, kun yrittävät eri todistajien kautta vakuuttaa hallintotuomioistuinta heidän oman näkökantansa olevan oikeassa. Todistajat ovat valikoituneet paikalle joko ammattiasemansa tai ystävyys- sekä sukualaissuhteensa vuoksi. (Hiitola & Heinonen 2009, 39; Korpinen 2008; 62-63; Rätty 2015, 580.)

Ennen virallisen todistelun aloittamista joutuu jokainen todistaja vannomaan valan siitä, että he puhuvat oikeuden edessä vain totta, mitään siitä muuttamatta, pois jättämättä tai siihen lisäämättä. Todistajat vastaavat asianosaisten laillisten edustajien esittämiin kysymyksiin. Todistajan paikalle kutsunut taho esittää kysymykset ensimmäiseksi. Todistajien tulee vastata kysymyksiin suullisesti, eivätkä he saa esittää edustajille tarkentavia kysymyksiä. Muut paikalla olijat eivät saa ottaa osaa todistajan puheeseen (Drew 1992, 473; Korpinen 2008; 62-63.)

3.3 Oikeusavustajan merkitys hallintotuomioistuinkäsittelyssä

Yhteiskunnan oikeudellistuminen on ollut ajankohtainen teema Suomessa läpi 2000-luvun. Kansalaiset ovat tietoisempia omista oikeuksistaan kuin aiemmin ja tämän on heijastunut esimerkiksi siihen, että yhä useampi asia ratkaistaan eri tuomioistuimissa. Kansalaiset käyttävät oikeusavustajia aiempaa enemmän ja pyrkivät laillisten avustajien kautta hakemaan itselleen kuuluvaa oikeutta. Oikeusavustajien ja heidän palveluiden käyttö on arkipäiväistynyt 2000-luvun aikana. Oikeusavustajan käyttö on yleistynyt myös pelkässä kansalaisen edustusmielessä. Tarkoittaen sitä, että laillista avustajaa käytetään myös tilanteissa, jotka eivät välttämättä liity suoranaisesti tuomioistuinkäsittelyyn. Laillista avustajaa voidaan käyttää esimerkiksi edustamaan ja tukemaan vanhempia lastensuojeluasioihin liittyvissä sosiaalitoimen neuvotteluissa ja tapaamisissa (Korpinen 2008, 278.)

Hallintolain mukaan (20§) asianosainen on oikeutettu käyttämään hallintotuomioistuimen oikeuskäsittelyssä asiamiestä tai edustajaa. Hallintotuomioistuimissa käsiteltävissä lastensuojeluasioissa asianosaisten edustajan tai asiamiehen tulee olla asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai erillisen luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja (LSL 86 a§). Edellä mainitut kelpoisuusvaatimukset eivät koske kunnan asiamiestä tai edustajaa. Hallintotuomioistuimissa käsiteltäviin lastensuojeluasioihin on asianosaisilla oikeus saada julkista oikeusapua. Näissä tilanteissa yksityisen asianosaisten avustajana toimii joko julkinen oikeusavustaja tai tehtävään erikseen suostumuksella nimetty yksityinen avustaja. Jos asianosainen itse ehdottaa

kelpoisuusvaatimukset täyttävää edustajaa itselleen, tulee tämä ehdotettu henkilö määrätä tehtävään. Tästä toimintamalleista voidaan poiketa joissakin erityistilanteissa (Aer 2012, 266-267.)

Vuonna 2004 yksityiset asianosaiset käyttivät oikeusavustajaa hallintotuomioistuimessa käsiteltävistä lastensuojeluasioista eniten liittyen huostaanottoasioihin. Vuoden 2004 lastensuojeluasioissa yksityisten asianosaisten käyttämät asiamiehet olivat enimmäkseen julkisia oikeusavustajia, eivätkä yksityisiä asianajajia. Oikeusavustajan käyttö oli yleistä erityisesti, mikäli viranhaltijapäätökseen oli tarkoitus tehdä erillinen valitus. Näissä tilanteissa oikeusavustajan tieto sekä taito toimia asianmukaisesti olivat hyödyksi. Vuosien 2000-2004 hallinto-oikeuksien ratkaisujen perusteella on mahdollista tehdä johtopäätös, että oikeusavustajan käyttö mahdollistaa valituksen hyväksymisen paremmin (Heinola ym. 2006, 26-27.)

Hiitola ja Heinonen toteavat raportissaan (2009, 34, 39), että kaikissa vuonna 2008 hallintotuomioistuimien huostaanottoasioissa olivat yksityiset asianosaiset käyttäneet oikeusavustajaa 35 prosentissa oikeuskäsittelyistä. Taas hallintotuomioistuimien hylkäämissä huostaanottohakemuksissa oli 68 prosentissa tapauksista yksityinen asianosainen käyttänyt oikeusavustajaa. Tuloksista on siis voitu tulkita, että mahdollisuus oikeusavustajan käyttöön lisää merkittävästi perheen oikeusturvaa. Myös suullisen käsittelyn järjestäminen oikeusmenettelyssä oli yleisempää niissä tapauksissa, joissa perheellä oli käytössään asiassa laillinen oikeusavustaja. Suullinen käsittely oli järjestetty osana kaikissa edellä mainittujen 68 prosentin hylättyjen hakemusten oikeusmenettelyä (Heino ym. 2006, 27.)

4. RIITTÄVÄ VANHEMMUUS

Vanhemmuus alkaa tyypillisesti ensimmäisen lapsen syntymästä. Vanhemmuus sisältää monta eri ulottuvuutta sekä niihin liittyvää tehtävää. Vanhemmuus koostuu lapsen ja vanhemman välisestä tunnesiteestä, lapsen huolenpidosta, lapsen kasvattamisesta sekä se tuo mukanaan myös taloudellisen vastuun lapsesta. Vanhemmuuden määritelmä on aina riippuvainen yhteiskunnassa vallitsevasta kulttuurisesta käsityksestä. Suomalaisessa yhteiskunnassa vanhemmuuteen sisältyy kaksi kulttuurista rakennetta, jotka ovat ajoittain keskenään jännitteisiä. Vanhemmuus koostuu yhtäältä lapsen ja vanhemman keskinäisestä, yksityisestä suhteesta. Toisaalta taas vanhemmuus rakentuu yhteiskunnassa vallitsevan kulttuurin mukaisesti, jossa vanhemmuus nähdään jaettavan yhdessä julkisten palveluiden, kuten koulujen ja päiväkotien kasvattajien kanssa. Vanhempi joutuu osana lapsen elämää tasapainottelemaan näiden kahden rakenteen välillä (Ala-Suutari 2003, 62-64; Kuronen 2003; 113-114; Schmitt 2003, 301, 307.)

Määriteltäessä riittävää vanhemmuutta, on oltava tietoinen vanhemmuuden moninaisuudesta sekä sen eri ulottuvuuksista. Vanhemmuus voidaan jakaa kolmeen eri ulottuvuuteen, jotka ovat tosiaan täydentäviä tai toteutuvat itsenään ilman vaikutusta toisiin ulottuvuuksiin. Vanhemmuuden eri ulottuvuuksia ovat sosiaalinen, psykologinen, biologinen sekä oikeudellinen vanhemmuus. Sosiaalinen vanhemmuus sisältää aktiivisen osallistumisen lapsen jokapäiväiseen arkeen. Vanhempi asuu yhdessä lapsen kanssa sekä tarjoaa osana lapsen arkea hänelle konkreettista hoivaa ja huolenpitoa. Sosiaalinen vanhemmuus kehittyy yhdessä lapsen kanssa eletyn arjen kautta, jossa vuorovaikutus vanhemman kanssa on tasavertaista. Sosiaalinen vanhempi ei välttämättä ole aina lapsen biologinen vanhempi, vaan henkilö, jonka kanssa lapsielää ja jakaa arkeaan (Kekkonen 2004, 22; Ritala-Koskinen 2001, 58; Huttunen 2001, 62-63.)

Lapsi ensisijaisesti itse määrittelee psykologisen vanhemmuuden, sillä kyseinen vanhemmuuden ulottuvuus perustuu lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteeseen sekä tukevaan tunnesiteeseen. Lapsi kokee itse tietyt aikuiset elämässään psykologisiksi vanhemmiksi. Psykologisista vanhemmista lapsi hakee turvaa ja on heihin emotionaalisesti kiintynyt. Lapsi tarvitsee elämäänsä psykologisia vanhempia, jotta hänen suotuisa kasvu ja kehitys toteutuisi. Psykologisessa vanhemmuudessa lapsen ja vanhemman suhde voimaannuttaa sekä vanhempaa, että lasta ja antaa paljon iloa. Psykologiseen vanhemmuuteen liittyvää kiintymyssuhdeteoriaa käytetään tyypillisesti

lastensuojelun sosiaalityössä tukemaan vanhemman ja lapsen välisen suhteen havainnointia sekä lapsen edun arvioimista (Pitkänen 2011, 19; Ritala-Koskinen 2001, 58; Huttunen 2001, 64-65.)

Biologinen vanhemmuus määrittyy lapsen synnyttäneelle äidille sekä lapsen siittäneelle isälle. Tyypillisesti lapsen juridisia vanhempia ovat hänen biologiset vanhempansa. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) antaa mahdollisuuden myös uskoa lapsen juridinen huoltajuus biologisten vanhempien lisäksi tai sijasta myös muulle henkilölle (LHL 3§). Kyseistä henkilöä kutsutaan lapsen oheishuoltajaksi. Biologisella vanhemmuudella on kuitenkin vahva institutionaalinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä näkyy lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa lainsäädännössä ja sen käytännön toteuttamisessa (Ritala-Koskinen 2003, 124, 130).

Oikeudellinen vanhemmuus määrittyy suoraan lainsäädännöllisesti tai tuomioistuimen päätöksellä. Lainsäädäntö myös määrittelee oikeudellisen vanhemman oikeudet ja velvollisuudet lasta kohtaan. Oikeudelliseen vanhemmuuteen sisältyy muun muassa lapsen oikeus tavata vanhempaa, vaikka hän asuisi toisaalla lapsen virallisesta kodista. Oikeudellisen vanhemman velvollisuuksiin taas kuuluu muun muassa lapsen elatusvelvollisuus (Ritala-Koskinen 2001, 56-57; Salminen 2006, 83.)

4.1 Perheen näkökulma riittävään vanhemmuuteen

Vanhemmuutta on määrittänyt myös sen prosessimaisuus. Vanhemmuus rakentuu jokapäiväisistä pienistä teoista, joissa vanhempi asettaa lapsen tarpeet omiensa edelle (Schmitt 2003, 324). Valkonen (2006) on tutkinut lasten mielikuvia liittyen riittävään ja hyvään vanhemmuuteen. 11-13-vuotiaiden lasten mielikuvien mukaan hyvä vanhempi asetti heille sopivasti rajoja, huolehti heistä sekä koki heidät tärkeänä osana omaa elämäänsä. Rajat eivät saaneet olla liian tiukkoja lasten näkökulmasta, mutta hyvä vanhempi ei myöskään lasten kokemusten mukaan hemmotellut heitä. Lapset arvostivat erityisesti vanhempien läsnäoloa ja konkreettista huolenpitoa, lapset pitivät vanhempien heille antamaa yhteistä aikaa hyvin merkittävänä. Itse aktiviteetin vanhempien kanssa ei tarvinnut olla mitään erityistä, jotta lapset kokivat sen merkityksellisenä. Arvokas aika vanhempien kanssa oli hyvinkin arkista, kuten esimerkiksi yhteinen ruuan laitto tai television katselu. Lasten mielikuvien mukaan hyvä vanhempi omasi myös itse hyvän ja asiallisen käytöksen. Mainittu käytös määrittyi muun muassa vähäisellä päihteidenkäytöllä sekä riidan haluttomuudella (Valkonen 2006, 55, 63.)

Suomalainen ja länsimainen yhteiskunta määrittää hyvän arjen puitteita ja edellytyksiä useimmiten asumisen, työssäkäynnin sekä vaakaan toimeentulon kautta. Mainituissa yhteiskunnissa ihmiset myös arvioivat ja luokittelevat toisiaan sosiaalisten suhteiden ja perhetilanteiden, kuten toimivan läheisverkoston sekä pysyvän parisuhteen perusteella. Määritellesä lapsiperheiden hyvää ja toimivaa arkea kiinnitetään huomiota sen säännöllisyyteen, ennakoitavuuteen, virikkeellisyyteen sekä lapselle tarjottavaan huolenpitoon. Vanhemmat ovat tyypillisesti hyvin tietoisia vanhemmuuteen ja lapsiperhearkeen liittyvistä kulttuurisista odotuksista riippumatta siitä, miten he nämä odotukset täyttävät (Sacks 1992, 40.)

Hallintotuomioistuimessa järjestettävissä lastensuojeluasioiden suullisissa käsittelyissä vanhemmat määrittelevät riittävää vanhemmuutta erityisesti heidän parisuhteeseen tai liittoon liittyvien merkityksin. Riittävää vanhemmuutta kuvattiin ensisijaisesti kyvyllä solmia uusi parisuhde tai avoliitto. Vanhemmat kokivat tämän osoittavan heidän kyvykkyyttään vakiinnuttaa omaa elämäntilannetta uuden parisuhteen kautta niin, että myös lapsella olisi turvallinen ympäristö kotona. Vanhemmat liittivät puheissaan uudesta kumppanista ja ihmissuhteesta paljon lapsen hyvinvointia ja huolenpitoa edistäviä elementtejä. Tyypillisesti korostettiin myös uuden kumppanin halua kantaa vastuuta lapsesta sekä turvata hänen hyvinvointiaan. Uuden parisuhteen ohella vanhemmat toivat esille riittävän vanhemmuuden muodostuvan myös pitkäaikaisen parisuhteen ylläpitämisestä, hoitamisesta sekä parisuhteeseen liittyvien ongelmien määrätietoista ratkaisemisesta (Korpinen 2008, 131.)

Hallintotuomioistuimen suullisissa käsittelyissä vanhemman riitaisa liitto tai parisuhde nähtiin sosiaaliviranomaisten toimesta vanhemmuutta heikentävänä tekijänä sekä vanhemman kyvyttömyytenä asettaa lapsen tarpeet omiensa edelle. Vanhemmat toivatkin esille riittävää vanhemmuutta myös parisuhteen päättämällä. Vanhemmat kokivat, ettei huostaanotolle ollut enää tarvetta, kun ongelmaiseen liittoon tai parisuhteeseen liittyvät rasitteet väistyivät sen päättämisen myötä. Tämän seurauksena vanhempi koki hänellä olevan enemmän kykyä ja aikaa toimia riittävänä vanhempana lapselle. Parisuhteen päättämisen lisäksi riitaisan parisuhteen muuttamista toimivaksi ystävyysuhteeksi ja vanhemmuuskumppanuudeksi määriteltiin osaksi riittävää vanhemmuutta. Parisuhteen päättämisen myötä vanhempien välit paranivat merkittävästi ja he pystyivät toimivassa yhteistyössä vastata lapsen asioista (Korpinen 2008, 131.)

Vanhemmat argumentoivat oman sujuvan arkensa puolesta hallintotuomioistuimen suullisissa käsittelyissä työssäkäynnin, parisuhteen asumisjärjestelyiden sekä arkivanhemmuuden kautta.

Vanhempien puheissa ilmeni konkreettisia kuvailuja asunnosta ja asumisjärjestelyistä. Vakaata ja sujuvaa arkea kuvattiin asunnon suuruuden, huonejaon ja siisteyden kautta. Vanhempi myös pyrki osoittamaan kykyään huomioida perheen jälleenyhdistämisen käytännön järjestely kuvaamalla nykyistä, hyväksi havaittua asumismuotoa tai perheen tarpeita paremmin täyttävää asunnon suunniteltua hankkimista (Korpinen 2008, 238-240.)

Elämönhallinnasta sekä kyvykkyydestä kerrottiin lisäksi työssäkäynnin kautta. Työssäkäynti kuvasi ensisijaisesti vanhemman kuntoa ja kykyä toimia osana työmarkkinoita. Työssäkäynti nähtiin osana ”tavallista” vanhemmuutta, jolla kuvattiin itseään vastuullisena ja luotettavana ihmisenä. Työn vastuullisuus, palkkataso sekä työssäkäynti elämän haasteista huolimatta olivat tekijöitä, jotka vahvistivat kuvaa vastuullisuudesta ja luotettavuudesta. Työssäkäynnin kuvauksen avulla tuotiin esille halua olla riittävämpi, vastuullisempi sekä huolehtivampi vanhempi. Työtä tehtiin ja siitä myös tarvittaessa luovuttiin lapsen vuoksi. Työstä luopuminen kuvasi vanhemman epätoivoa huostaanottopäätöksen jälkeen (Korpinen 2008, 240-242.)

Riittävää vanhemmuutta kuvattiin kertomuksilla, joissa vanhemmuutta häiritsevät ongelmat olivat joko poistuneet tai niitä kyettiin hallitsemaan. Esimerkiksi päihdeidenkäyttöön liittyen vanhemmat pyrkivät todistamaan, ettei päihdeongelmaa enää ollut ja edellytykset perheen jälleenyhdistämiselle olivat olemassa. Päihdeidenkäyttöä kuvattiin osittain tai kokonaan vanhemman menneisyyteen kuuluvana asiana. Lapsen kotiin palautuminen toimi vanhempien kuvauksissa suurimpana motivoivana tekijänä päihdeongelmasta kuntoutumisessa. Kuntoutumisen tai toipumisen aste, joka mahdollistaisi myös lapsen hyvinvoinnin toi erimielisyyksiä vanhempien sekä sosiaaliviranomaisten välille. Vanhemman päihdeongelman liittyessä alkoholiin kuvauksissa saatettiin kuvailla sen nykyistä hallittavuutta, kun taas huumausaineiden käyttöön liittyen korostettiin täydellistä irtautumista (Korpinen 2008, 242-244.)

Riittävää vanhemmuutta tuotiin esille vanhemman ja lapsen hyvää keskinäistä suhdetta kuvaavien esimerkein. Vanhemmat korostivat lapsen fyysisten tarpeiden täyttämistä sekä tunne-elämän tukemista perheessä. Omista henkilökohtaisen elämän haasteista ja ongelmista huolimatta vanhemmat toivat esille sitä, miten vaikeuksista huolimatta he aina rakastivat lapsiaan ja pyrkivät toimimaan heidän etunsa mukaisesti. Hyvää suhdetta lapsen kanssa kuvattiin myös lapsen ja vanhemman välisellä vahvalla kiintymyksellä. Riittävää vanhemmuutta kuvattaessa edellä mainituin esimerkein, vanhemmat tyypillisesti liittivät esimerkkeihin suomessa kulttuurisesti jaettuun hyvän vanhemmuuden piirteitä. Vanhemmat muun muassa kuvasivat itseään toimeliaiksi ja

sosiaalisiksi vanhemmiksi, jotka vaalivat lapsen sosiaalisia suhteita sekä pitivät huolta virikkeellisestä ympäristöstä. Vanhemmuussuhteen laatua osoitettiin konkreettisesti useimmiten aktiivisella yhteydenpidolla lapsiin. Hyvän vanhemman koettiin tapaavan lastaan niin usein kuin mahdollista ja näin todistettiin välittämistä lasta kohtaan. Mikäli tapaamisia jäi toteutumatta tai ne olivat yleisesti vähäisiä, vanhemmat perustelivat tätä usein taloudellisilla vaikeuksilla, eivätkä liittäneet sitä omaan halukkuuteensa (Korpinen 2008, 242, 245-246.)

Normaalisuuskertomukset olivat tyypillisiä vanhemmuussuhteiden laadunkuvauksissa. Vanhemmat pyrkivät muodostamaan kuvaa ”tavallisesta” arjesta, jota vietettiin lapsen kanssa esimerkiksi pelejä pelaillen, televisiota katsoen tai sukulaisten luona käyden. Perheen ja vanhempien kohtaamat vaikeudet normalisoitiin vanhempien puheissa ihmiselämään kuuluviksi väistämättömiksi tapahtumiksi, joita universaalisesti kaikki perheet kohtaavat. Vanhemmat toivat esille suullisissa käsittelyissä puheissaan lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaihtoehtoisuuden huostaanotolle. Vanhemmat toivat esille, ettei heidän omien tai perheen haasteiden takia huostaanotto olisi tarkoituksenmukaista jatkaa, vaan tuki voitaisiin toteuttaa kotoa käsin. Myönteisellä suhtautumisellaan avohuollon tukitoimiin vanhempi osoitti kykyään olla tietoinen lapsen tilanteesta sekä toimia yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa. Avohuollon tukitoimien lisäksi vanhemmat korostivat oman läheisverkoston tukea perheen arjessa. Esimerkiksi lasten tädit ja sedät sekä isovanhemmat koettiin perheen voimavaraksi. Kuvailtaessa läheisverkostona tarjoamaa tukea vanhemmat tekivät kuitenkin eroa sille, ettei perheen toimiva arki ollut läheisverkoston läsnäolosta riippuvaista, vaan toimi pikemminkin ylimääräisenä tukena tarvittaessa. Vanhemmat pyrkivät muodostamaan kuvaa perheen arjesta, joka nojaa vanhemman omaan toimintakykyyn (Korpinen 2008, 242, 247-250.)

4.2 Institutionaaliset kontekstit riittävää vanhemmuutta määrittämässä

Riittävää vanhemmuutta määritellään erilaisissa institutionaalisissa konteksteissa. Riittävä vanhemmuus on läsnä julkisissa palveluissa, kuten lasten kouluissa, päiväkodeissa ja neuvoloissa. Riittävää ja lapsen edun mukaista vanhemmuutta on määritelty myös lainsäädännön tasolla. Esimerkiksi laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määritellään lapsen juridisen huollon tarkoitukset:

” Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito.

Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä.

Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 § 1.)”

Edellä mainitut lapsen huollon tarkoitusten toteutuminen on lapsen juridisen huoltajan tehtävä. Lisäksi juridisen huoltajan tehtäviin kuuluvat päätökset lapsen asuinpaikasta sekä hoidosta ja huolenpidosta. Huoltajan tehtävänä on ottaa lapsen ajatukset ja toiveet huomioon häntä koskevassa päätöksenteossa, huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso (LHL 4§). Myös lastensuojelulaki määrittää ensisijaisen vastuun lapsen hyvinvoinnista hänen vanhemmilleen, huoltajilleen. Lastensuojelulaissa todetaan, että lapselle tulee turvata hyvinvointi sekä tasapainoinen kehitys kyseisen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetyn lain mukaisesti (LSL 2§).

Myös lainsäädännön tasolla hyvää vanhemmuutta määrittää ensisijaisesti lapsen edun toteutuminen parhaalla mahdollisella tavalla. Lastensuojelulaissa (LSL 4§) määritellään kuusi eri teemaa, joita lapsen edun mukaisen vanhemmuuden tulisi sisältää. Taskinen (1999) on tulkinnut näitä lainkohtia ja määritellyt mitä ne konkreettisesti tarkoittavat lapsen ja vanhemman suhteessa sekä lapsen kasvuympäristössä:

Taulukko 1. Lastensuojelulain määrittelemät riittävän vanhemmuuden teemat

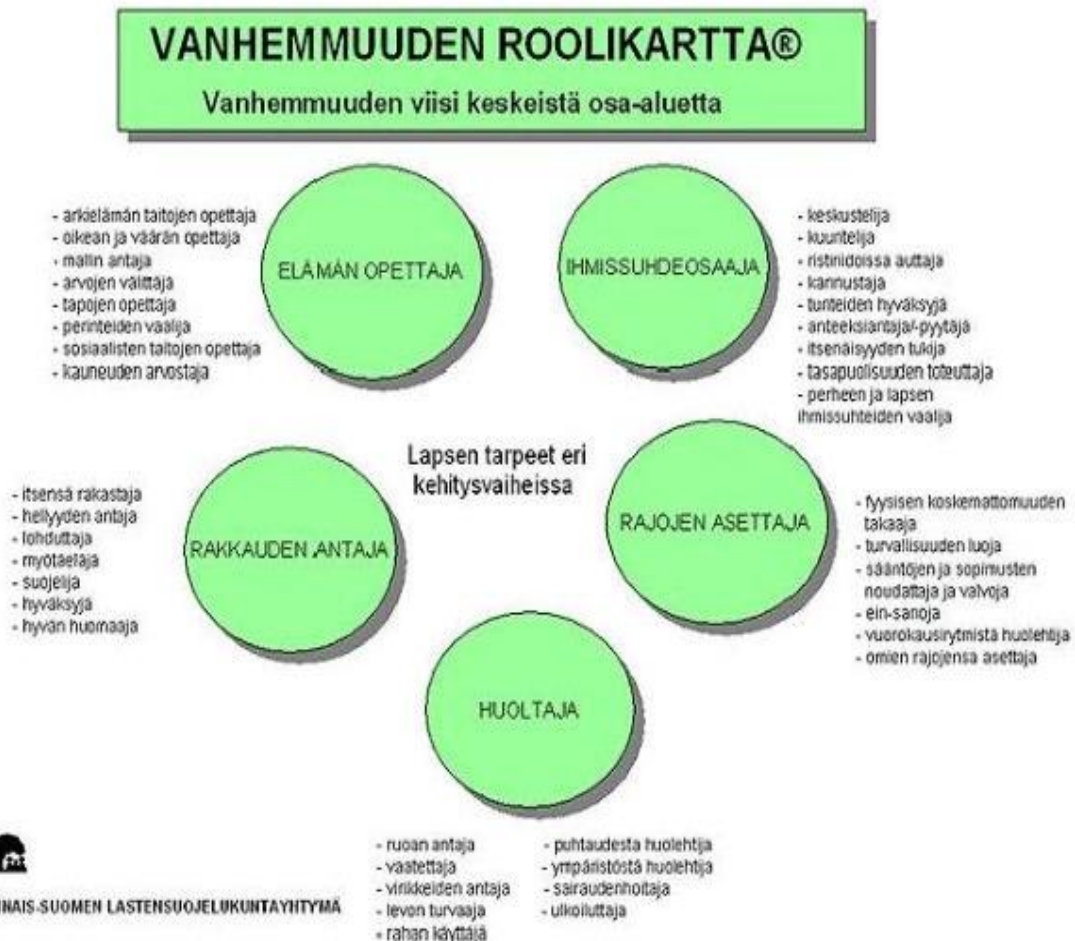
Lastensuojelulaki (LSL 4§)	Taskinen (1999, 14)
Lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset, jatkuvat ihmissuhteet.	Lapsen perushoidon toteutuminen, kuten ravinnonsaanti, asiallinen vaatetus, hygienia sekä riittävä lepo. Vanhemman läsnäolo sekä yhteinen aika lapsen kanssa. Vanhemman vuorovaikutuksellinen ohjaus sekä lapsen tarpeiden huomioiminen. Läheisten ihmissuhteiden tukeminen.
Ymmärryksen ja hellyyden saaminen sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon toteutuminen.	Hellyyden, rakkauden ja ymmärryksen tarjoaminen lapselle. Lapsen tunne-elämän tukeminen sekä avoimuuden vahvistaminen. Lapselle asianmukaisten rajojen ja sääntöjen asettaminen. Lapsen oman tahdon kunnioittaminen sekä sen huomioon ottaminen lasta koskevassa päätöksenteossa. Lapselle tarjottava iänmukainen vastuu.
Oikeus taipumuksia ja toivomuksia vastaavaan koulutukseen.	Lapsen oppivelvollisuuden toteutumisesta vastaaminen. Lapsen mielipiteen ja toiveiden huomioiminen koulutusvaihtoehtoja kartoittaessa.
Turvallisen kasvu ympäristön luominen sekä ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden toteutuminen.	Lapsen eläminen ympäristössä ilman pelkoa tai häntä vaurioittavan elämäntavan vaikutuksia, kuten päihteiden tai rikollisuuden. Vanhempien yhteiset kasvatuseriaatteet sekä kyky ratkaista keskinäiset ristiriidat. Lapsen ei tule altistua fyysiselle kuritukselle tai henkiselle väkivallalle.
Lapsen itsenäistyminen ja kasvaminen vastuuseen.	Lapselle tarjottava ikä- ja kehitystasoa vastaava vastuu liittyen esimerkiksi rahankäyttöön tai koulutehtäviin. Vanhemman tuki vastuusta selviytymiseen sekä itsenäisen elämän taitojen oppimiseen.
Lapsen mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan.	Lapsella oikeus saada vanhemmalta tietoa häntä itseään koskevista suunnitelmista ja päätöksenteosta. Lapselle tarjottava mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä.

4.3 Riittävä vanhemmuus osana lastensuojelun sosiaalityötä

Sosiaalihuollon tai lastensuojelun kontekstissa ei ole yhtä tiettyä ohjenuoraa tai teoriaa riittävästä ja vastuullisesta vanhemmuudesta. Vanhemmuuden tarkastelua ei myöskään määritä valmis lainsäädäntö, johon perhettä koskevia päätöksiä voitaisiin yksiselitteisesti pohjata. Lastensuojelun asiantuntijaryhmä on tosin laatinut suositukset, jotka sisältävät riittävään ja vastuulliseen vanhemmuuteen liittyviä yleisimpiä periaatteita. Suositukset perustuvat teoriaan vanhemmuuden eri muodoista sekä lakiin lapsen huolto- ja tapaamisoikeudesta (Lankila 2010, 28.)

Vanhemmuuden roolikartta

Kuva 1 Vanhemmuuden roolikartta (Varsinais-Suomen lastensuojelun kuntayhtymä 1999)

Jacob Levy Morenon rooliteoria, jossa on ihmisten välisten roolien lisäksi tarkasteltu ihmisten sisäisiä rooleja ja niiden suhteita keskenään, on toiminut taustateorianaan lastensuojelun sosiaalityössä laajasti käytössä olevalle Vanhemmuuden roolikartalle. Vanhemmuuden roolikartan on julkaissut ja kehittänyt Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä vuonna 1999. Vanhemmuuden roolikartan tarkoituksena on selkeyttää riittävää vanhemmuutta mahdollisimman arkiseen sekä käytännölliseen muotoon. Roolikartassa vanhemmuus on jaettu yhteensä viiteen eri rooliin: elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja ja rakkauden antaja. Näiden roolien ja niiden toteutumisen avulla vanhempi pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin erikehitysvaiheissa (Kekkonen 2004, 33; Varsinais- Suomen Lastensuojelukuntayhtymä 2013.)

Lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa riittävää ja vastuullista vanhemmuutta on tarkasteltu myös sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan toteutumisen kautta. Vanhemman ulkoiseen elämänhallintaan sisältyy muun muassa vakaa taloudellinen toimeentulo, kiinnittyminen yhteiskuntaan työelämän tai koulutuksen avulla, johdonmukainen ja säännöllinen arki sekä perhe-elämä. Sisäinen elämähallinta taas kuvaa vanhemman kykyä selvitä hänestä riippumattomista elämänmullistuksista säilyttäen vakaan perhe-elämän ja tukien lapsen hyvinvointia (Juhila 2008, 92-94.)

Kristiina Berg (2008) toteaa tutkimuksessaan, että lastensuojelun perhetyön ammattilaiset kiinnittivät huomiota arvioidessaan riittävää äitiyttä erityisesti ymmärrykseen lapsen kehityksestä, kykyyn vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin sekä asettaa nämä tarpeet omiensa edelle. Äitiyden riittävyttä kuvasi myös kodin ylläpito, äidin oma olemus ja vointi sekä äidin kyky yhteistyöhön kyseisten ammattilaisten kanssa. Riittävään äitiyteen katsottiin ammattilaisten toimesta kuuluvan vähimmillään äidin tuottama muutos- ja kehittymishaluinen puhe, äidin halua yhteistyöhön sekä lapsen ja äidin välinen tasapainoinen, kestävä kiintymyssuhde (Berg 2008, 118.)

Tanja Lankila (2010) on tutkinut lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden laatimia huostaanottoasiakirjoja. Asiakirjoista on nähtävissä paljon perheen arkielämän kannalta merkittäviä tekijöitä, jotka määrittivät myös vanhemmuutta joko heikentäen tai vahvistaen sitä. Asiakirjojen mukaan merkittävin vanhemmuutta heikentävä tekijä oli päihderiippuvuus. Päihderiippuvuudella oli muun muassa rajoittavia vaikutuksia vanhemman kykyyn tavata tai pitää yhteyttä lapseensa. Riippuvuuden kategoriaan liittyen myös vanhemman läheisriippuvuus esimerkiksi entisestä puolisoistaan nähtiin vanhemmuutta heikentävänä. Erityisesti tilanteissa, joissa suhteessa oli ollut väkivaltaa, joko vanhempien välillä tai lapseen kohdistuen. Läheis- ja päihderiippuvuus

muodostuivat joidenkin vanhempien kohdalla toisiaan ruokkivaksi kehäksi, jossa vanhemman oli haastavaa elää ilman entistä puolisoaan, joka käytti aktiivisesti päihteitä (Lankila 2010, 59-61.)

Vahvan vanhemmuuden merkinä taas asiakirjoissa pidettiin vanhemman kykyä tunnistaa oma riippuvuus- tai mielenterveydenongelmansa sekä sitoutua siihen tarjottavaan tukeen ja hoitoon. Myönteisesti hoitoon suhtatuvalla sekä siihen asianmukaisesti sitoutuvalla vanhemmalla nähtiin olevan hyvät voimavarat sekä vahva kyky yrittää kuntoutua haasteista huolimatta. Asiakirjoissa painotettiin riittävän vanhemmuuden muodostuvan vanhemman kokonaisvaltaisesta kuntoutumisesta fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Kokonaisvaltaisesti hyvinvoiva vanhempi oli asiakirjoissa selkeästi yhteydessä hyvinvoivaan lapseen. Hoitoon sitoutumiseen liittyi myös vahva vanhemmuuden kontrollin elementti lastensuojelun viranomaisten puolelta. Kontrollin avulla varmistettiin lapsen edun toteutuminen sekä tuotiin näkyväksi se, kykeneekö vanhempi asettamaan lapsen edun omansa edelle. Kontrolli vanhemmuuteen näkyi esimerkiksi säännöllisin huumeseuoin tai puhallutuksin, joilla vanhemman päihteettömyys varmistettiin. Näin vanhempi osoitti kykyään sitoutua lastensuojelun kanssa yhteisiin tavoitteisiin ja suunnitellaan (Lankila 2010, 62-64.)

Vanhemman kokonaisvaltaisen kuntoutumisen tekijöinä pidettiin huostaanottoasiakirjoissa oman terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämistä, kiinnittymistä koulutukseen tai työelämään. Myös omia harrastuksia sekä mielenkiinnonkohteita määriteltiin osana kuntoutumista. Asiakirjojen perusteella vanhemman kuntoutuminen näkyi myös myönteisempänä suhtautumisena sijaishuoltoon ja muihin lastensuojelun viranomaisiin sekä parempana kykyä tehdä yhteistyötä heidän kanssaan. Kielteinen suhtautuminen sekä yhteistyökyvyttömyys koettiin merkinä vanhemman voimattomuudesta. Säännöllinen yhteydenpito sekä tapaamiset lapsen kanssa toimi konkreettisena esimerkkinä vahvasta vanhemmuudesta. Vanhemmalta edellytettiin myös kykyä ottaa lapsen etu edellä mainituissa asioissa huomioon. Vanhempi sopi ja järjesti tapaamisia ensisijaisesti lapselle edullisimman aikataulun mukaan. Pelkkä lapsen perushoito, fyysisten tarpeiden täyttäminen tai muu niin sanottu ulkoisten asioiden hoitaminen ei yksinään riittänyt määrittelemään asiakirjoissa vanhemmuutta riittäväksi. Edellä mainittujen asioiden ohella vanhemman tuli kyetä myös tarjoamaan lapselle lohtua ja turvaa. Myös vanhemman yhteistyö sijaishuollon kanssa oli merkittävää, jotta lapsen etu tapaamisissa toteutuisi. Näin lapsi ei joutunut tapaamisilla ristiriitaiseen asemaan (Lankila 2010, 73-77.)

Johanna Korpinen (2008) on tutkinut hallintotuomioistuimessa järjestettäviä lastensuojeluasioiden suullisia käsittelyjä. Korpinen tutkimuksen mukaan sosiaalihuollon edustajat argumentoivat

puutteita vanhemmuudessa kasvatukseen liittyvin kysymyksin, arjen jokapäiväisten asioiden laiminlyönnin, perushoidon puutteellisuutena sekä vanhempien kyvyttömyydellä tehdä yhteistyötä sosiaalihuollon sekä sijaishuollon ammattilaisten kanssa tai ottaa tarjottua tukea ja apua vastaan. Hyvänä ja riittävänä vanhemmuutena taas pidettiin lapsen ja vanhemman toimivaa vuorovaikutusta, ikä- ja kehitystasoa vastaavien rajojen asettamista sekä säännöllisen yhteydenpidon ylläpitämistä. Tyypillisesti hyvän yhteistyön sosiaaliviranomaisten ja sijaishuoltoapaikan kanssa nähtiin kypsän ja hyvän vanhemmuuden merkinä. Vanhemman ajateltiin kykenevän vastuullisena aikuisena lapsen elämässä suhtautumaan sijaishuoltoapaikkaan myönteisesti sekä kykenemään asialliseen yhteistyöhön siitä huolimatta, että tilanne saattoi olla hänelle itselleen kuormittava. Vanhemmuus nähtiin puutteellisena, mikäli lapsella ei ollut mahdollisuutta lapsuuteen, jossa hän ei joutunut kantamaan huolta ja vastuuta vanhemmistaan sekä heidän henkilökohtaisen elämän haasteista. Ehdoton rajaveto riittävässä vanhemmuudessa liittyi lapsen kokemaan henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan. Näyttäytyi selkeänä, että lapsen kokema väkivalta kertoi puutteellisesta vanhemmuudesta eikä se ollut hyväksyttyä. Myös jatkuvat muutokset vanhempien omissa parisuhteissa nähtiin lapsen hyvinvointia heikentävänä tekijänä sekä vanhemman pysyminen esimerkiksi riitaisassa liitossa tai parisuhteessa, joka on vaikuttanut myös heikentävästi lapsen hyvinvointiin. Vanhemmuuden tarkastelu hallintotuomioistuimen suullisissa käsittelyissä tapahtui peilaten kulttuurisesti jaettuun näkemykseen hyvästä vanhemmuudesta (Korpinen 2008, 138, 218, 220-221.)

Lapseen kohdistuvan riittävän huolenpidon ja riittävän vanhemmuuden määrittely luo myös konkreettisia eettisiä jännitteitä lastensuojelun kontekstissa. Sijaishuoltoon, lastenkotiin sijoitettujen lasten hyvinvoinnin turvaaminen on ensisijaisesti lastenkodin ammattilaisten eli ohjaajien tehtävä. Lapsen hyvinvoinnin turvaamiseen liittyy myös vahva vanhemmuuden kontrollin elementti. Kyseinen kontrolli näyttäytyi erilaisina tarkistuskäytäntöinä, vanhempien ja lasten tapaamisten sekä kanssakäymisen rajaamisina, kuten myös eriävinä käsityksinä siitä, mikä on lapselle parhaaksi ja mitä sisältyy riittävän vanhemmuuteen. Rajatessaan tai salliessaan lapsen ja vanhemman tapaamista tai yleistä yhteydenpitoa, lastenkodin ohjaaja ottaa aina eettisen kannan siihen, mikä on lapselle riittävää huolenpitoa ja riittävää vanhemmuutta. Lastenkodin työntekijät joutuvat pohtimaan monia eettisesti merkittäviä kysymyksiä tehdessään edellä mainittuja ratkaisuja, kuten mitkä tekijät määrittelevät riittävän vanhemmuuden ja missä menee raja, jolloin vanhemmuus ei ole enää riittävää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Vastatessaan näihin kysymyksiin lasten kodin ammattilaiset

tulevat myös normittaneeksi lapsen hyvinvointia sekä siihen liittyvää vanhemmuutta (Laakso 2012, 34, 37.)

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymys

Lastensuojelun sosiaalityöstä sekä sen käytäntöihin liittyvistä kokemuksista on tehty runsasta ja laajaa tutkimusta sekä viranomaisten, että asiakkaiden näkökulmasta. Tutkimuksessani haluan tuoda esille yhteisten kokemusten sijaan ymmärrystä lastensuojelun sosiaalityön viranomaisten ja asiakkaiden yhteisistä käsitteistä, kuten lapsen etu tai riittävä vanhemmuus. Tutkimuksen keskeisenä käsitteenä on riittävä vanhemmuus. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten kyseistä lastensuojelun sosiaalityön yhteistä käsitettä määrittelevät vanhemmat itse.

Muodostaessani aiempaa teoriaa riittävästä vanhemmuudesta institutionaalisessa kontekstissa, nousi esiin mielenkiintoinen havainto. Erityisesti aiemmat tutkimukset riittävän vanhemmuuden määrittymisestä lastensuojelun kontekstissa ovat tutkineet nimenomaan kyseisen käsitteen määrittymistä viranomaisten ja muiden lastensuojelun ammattilaisten taholta. Havainto on mielenkiintoinen, sillä sosiaalityössä on viime vuosina painottunut yhä enemmän asiakaslähtöinen sosiaalityö sekä kyky ymmärtää asiakkaan omaa kokemusmaailmaa (Kempainen ym. 2010, 27). Tutkimukseni nostaa esille vanhemman määritelmän riittävästä vanhemmuudesta sekä ymmärryksen siitä, mitä ominaisuuksia kyseiseen vanhemmuuteen sisältyy.

Tutkimuksen pääkysymyksenä on, miten vanhemmat määrittelevät riittävää vanhemmuutta omissa kirjallisissa vastineissaan lastensuojelun sekä yhteiskunnallisen instituution, tuomioistuimen kontekstissa.

Tutkimukseni suuntautuu siihen, miten riittävä vanhemmuus määrittyy vanhempien toimesta ja mitkä ominaisuudet tai toimintamallit sisällytetään riittävän vanhemmuuden käsitteeseen institutionaalisessa kontekstissa. Vanhempien tulkintoja riittävän vanhemmuuden määritelmästä vertaan aiempiin tutkimuksiin siitä, miten riittävä vanhemmuus määrittyy lastensuojelun ammattilaisten taholta ja miten vanhemmat ovat itse sitä aiemmin määritelleet lastensuojelun kontekstissa aiemmissä tutkimuksissa. Selvitän myös, sisältyykö omassa aineistossani riittävän vanhemmuuden määritelmään samoja elementtejä kuin aiemmissakin tutkimuksissa vai nouseeko määrittelyssä esille merkittäviä eroja.

5.2 Aineiston keruu ja käsittely

Tutkimuksessani aineisto muodostuu valmiiksi kirjoitetuista teksteistä, dokumenteista.

Tutkimuksen aineisto on kirjallisesti pyydetty hallinto-oikeudelta, sillä aineiston on tarkoitus liittyä nimenomaan tuomioistuimessa käsiteltävään lastensuojeluasiaan. Aineistonani on lasten tai nuorten vanhempien ja heidän oikeusavustajiensa laatimat kirjalliset vastineet sosiaalitoimen hallinto-oikeudelle toimittamiin huostaanottohakemuksiin. Aineiston valinta oli melko selkeää, sillä se palvelee parhaiten tutkimuskysymystäni. Vanhempien vastineilla saan tietoa parhaiten vanhempien institutionaalisessa kontekstissa määrittämästä riittävästä vanhemmuudesta. Lisäksi aineistossa on vahvasti läsnä lainsäädäntö sekä muu juridiikka liittyen riittävän vanhemmuuden määritelmään. Juridinen ulottuvuus vastineissa näkyy myös siinä, että vastineet on laadittu yhdessä oikeusavustajan kanssa. Riittävän vanhemmuuden määritelmä korostuu vanhempien kirjallisissa vastineissa, sillä tarkoituksena on nimenomaan pyrkiä vastaamaan tai jopa kumoamaan huostaanottohakemuksessa esille tuotuja vanhemmuuden epäkohtia.

Kirjalliset vastineet on valittu aineistoksi suomalaisen kaupungin hallinto-oikeudessa käsitellyistä huostaanottohakemuksista. Hakemukset ovat toimitettu hallinto-oikeuteen kyseisen kaupungin sosiaalitoimesta sekä sitä ympäröivien kuntien sosiaalitoimista. Kirjalliset vastineet liittyvät kyseisen kaupungin hallinto-oikeuden vuonna 2017 vastaanottamiin huostaanottohakemuksiin, jotka ovat johtaneet myös suulliseen käsittelyyn hallintotuomioistuimessa. Ajallisesti aineisto on rajattu vuonna 2017 vastaanotettuihin huostaanottohakemuksiin. Sosiaalihuoltolain uudistus on astunut voimaan alkuvuodesta 2015 ja näin sen vaikutukset ovat mahdollisesti nähtävissä myös vuoden 2017 huostaanottohakemuksissa. Keskeisempänä muutoksena sosiaalihuoltolain uudistuksessa oli lastensuojeluasiakkuuden kriteerien tiukentuminen sekä mahdollisuus tarjota lapselle sosiaalihuollon asiakkuutta, jossa työskentely oli perheen kanssa vähemmän intensiivistä sekä vapaamuotoisempaa kuin lastensuojelun asiakkuudessa.

Tutkimukseni aineistona olen käyttänyt ainoastaan kirjallisesti laadittuja vastineita. Vastineet liittyvät huostaanottohakemuksiin, jotka koskevat sekä yksilapsisia perheitä, että perheitä, joissa on useampia lapsia. Kyseinen huostaanottohakemus, johon vastine on kirjoitettu, on voitu tehdä joko koskien perheen kaikkia lapsia tai vain yhtä tiettyä lasta. Vastineita ovat laatineet sekä yksinhuoltajaperheet, että kahden vanhemman perheet yhdessä heidän oikeusavustajiensa kanssa. Vanhempien ja heidän oikeusavustajien laatimat vastineet ovat pituudeltaan noin 4-8 sivua. Yhteensä käyttökelpoisia vastineita oli 37 kappaletta. Itselläni ei ole tutkijana tietoa siitä, mihin

ratkaisuun nämä kyseiset huostaanottohakemukset ovat hallintotuomioistuinkäsittelyn jälkeen päätyneet.

Aineistona olevat vastineet perustuvat vanhempien omiin subjektiivisiin kokemuksiin lastensuojelusta, huostaanotosta sekä omasta perhe-elämästään. Nämä kokemukset on yhdessä vanhempien oikeusavustajien kanssa muotoiltu institutionaalisesti asialliseen sekä hallintotuomioistuimen käytäntöjä vastaavaan muotoon. Oikeusavustaja pyrkii muotoilemaan vastineen niin, että se lisäisi painoarvoa huostaanottohakemuksen käsittelyyn vanhemman toiveen mukaisesti. Tämä on seikka, joka tulee ottaa huomioon analyysiä tehdessä. Vastineeseen laaditut tiedot on vanhempien toimesta vahvistettu asianmukaisiksi heidän omalla allekirjoituksellaan. Vastineessa esille nostettavat asiat ja tilanteet eivät ole täysin vanhempien itse muotoilemia ja oikeusavustaja on saattanut muotoilla tai jopa muodostaa vanhemman tulkintaa optimaaliseksi toivotun lopputuloksen kannalta. Oikeusavustaja toimii vastineissa ikään kuin vanhempien ”äänitorvena” hallintotuomioistuimelle. Määritelmät ja ominaisuudet, jotka oikeusavustaja on vastineissa liittänyt kyseisiin vanhempiin ja heidän vanhemmuuteensa perustuvat keskusteluihin vanhempien kanssa, heidän haastatteluihin sekä aiempiin kirjallisiin institutionaalsiin dokumentteihin, joissa kirjattu asianosaisista.

Tutkimuksen aineisto sisältää tietoja, jotka ovat henkilötietolain mukaan määritelty arkaluonteiseksi (HeTiL 14§). Aineiston säilytys, käsittely sekä analyysi on toteutettu arkaluonteiset henkilötiedot huomioiden. Aineistoa on säilytetty hyvän tieteellisen tutkimuksen käytäntöjen (HTK) mukaisesti Turun yliopistossa lukitussa tilassa. Aineiston käsittely sekä analysointi on tapahtunut ainoastaan tässä kyseisessä tilassa eikä aineistoa ole viety lukitun tilan ulkopuolella missään tutkimusvaiheessa. Tutkimuksen aineisto on välittömästi hävitetty, kun aineisto ei ollut enää tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai sen tulosten asianmukaisuuden varmistamiseksi. Aineiston hävittäminen on toteutettu niin, etteivät tiedon kohteet ole enää tunnistettavissa (HeTiL 14§).

5.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksessa eettiset näkökulmat ja niiden toteutuminen ovat olleet läsnä koko toteutuksen ajan. Tutkimuksen aikana on ollut useita eettisiä kohtia, jotka ovat vaatineet erityisen huomion kiinnittämistä. Ensinnäkin olen joutunut tutkijana kiinnittämään huomiota tutkimuksen tekemisen haasteisiin omassa henkilökohtaisessa maailmassani. Tutkimuksen aineisto sekä siihen liittyvän

teorian teemat ovat itselleni melko tuttuja työstäni lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä. Tutkimuksen toteutuksen aikana olen tietoisesti kiinnittänyt huomiota siihen, etten lähesty aineistoa sosiaalityöntekijä roolista käsin. Olen tutkimuksen ajan asettunut tutkijan rooliin, johon on kuulunut avoimuus sekä uteliaisuus aineistoa ja tutkimuksen teemoja kohtaan. Lisäksi olen tutkimuksessani ollut kiinnostunut siitä, miten vanhemmat määrittelevät riittävää vanhemmuutta. Olenkin ollut tietoinen siitä, että en pyri tekemään tulkintoja siitä, miksi vanhemmat määrittelevät riittävää vanhemmuutta kyseisin tavoin tai mihin he sillä pyrkivät. Näin ollen tämän tietoisien toiminnan avulla on vahvistettu tutkimuksen validiteettia. Oma työkokemukseni sosiaalihuollosta on toiminut lähinnä tutkimuksen tekoa rikastuttavana tekijänä. Tutkimuksessa ja aineistossa ilmenevät teemat, käsitteet ja kuvaukset ovat minulle tuttuja, joten minun on ollut helpompaa ymmärtää lukemaani tekstiä sekä muodostaa siitä yhtenäistä kokonaisuutta.

Toinen merkittävä tekijä tutkimuksen eettisen toteutumisen kannalta on ollut aineistossa ilmenevien henkilöiden anonymiteetin sekä yksityisyydensuojan toteutuminen. Siksi siis aineiston analyysivaiheessa ei lapsen iän lisäksi ole muita vanhempaa tai lapsia koskevia tietoja tuota esille, kuten vanhemman ikää tai sukupuolta. Lainauksissa onkin korvattu maininnat isästä tai äidistä termillä vanhempi ja lapsen nimen tai sukupuolen sijasta on käytetty termiä lapsi. Lisäksi puhuttaessa vanhemman mies- tai naisystävästä, on analyysissä käytetty termiä puoliso tai kumppani. Arvioni mukaan muut asianosaisia koskevat tiedot lapsen iän lisäksi, eivät ole tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia. Aineistosta poimituissa lainauksissa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei niihin sisältyvissä tilannekuvauksissa ole tunnistettavia yksityiskohtia. Lainausten ulkopuolella on siis jätetty kaikki perhettä koskeva tieto, joka ei suoranaisesti palvele tutkimuskysymystä. Näillä linjauksilla on pyritty varmistamaan tutkimuksen eettinen toteutuminen sekä aineistossa esiintyvien asianosaisten anonymiteetti. Kyseessä on hyvin arkaluonteinen aineisto ja siksi anonymiteetin suojasta tulee olla erityisen tarkka.

5.4 Analyysimenetelmänä teorialähtöinen sisällönanalyysi

Tutkimus on toteutettu laadullisella tutkimusotteella ja kyseinen aineisto palveli sitä myös parhaiten, sillä laadullisessa tutkimuksessa aineisto on usein empiirinen, kuten esimerkiksi haastatteluja tai erilaisia kirjoituksia. Aineistosta tehdään havaintoja, joista on mahdollista muodostaa tutkimustuloksia teorian avulla. Laadullinen tutkimus keskittyy tyypillisesti merkitysten ja niiden tulkintojen tutkimiseen. Laadullisen tutkimuksen menetelmien avulla pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään erilaisia ainutkertaisia ilmiöitä. Laadullisessa tutkimuksessa on lukuisia tapoja

eritellä, luokitella ja tyyppitellä tutkimuksen kokonaisuutta (Alasuutari 2011, 78-82, 31-35; Tuomi & Sarajärvi 2012, 18.)

Laadullista tutkimusotetta ja sen analyysitapoja voidaan määritellä monin tavoin. Pääsääntönä on kuitenkin, että laadullisella tutkimusotteella pyritään ymmärtämään tutkittavan ilmiön ominaisuuksia, merkityksiä ja luonnetta. Teoria on laadullisessa tutkimuksessa välttämätöntä ja tutkimusta ohjaava teoria on eri perinteissä erilainen. Tarkasteltaessa laadullista aineistoa kokonaisuutena, voidaan analyysivaiheen ajatella jakautuvan kahteen eri vaiheeseen: havaintojen pelkistämiseen sekä rakennekokonaisuuden muodostamiseen. Havaintojen pelkistämällä tarkoitetaan aineiston tarkastelemista niin, että huomioita kiinnitetään niihin seikkoihin, jotka ovat teoreettisen viitekehyksen ja käsitteillä olevan kysymyksen kannalta olennaisia.

Rakennekokonaisuuksien muodostamisessa on taas kyse merkitystulkinnan tekemisestä käsitteillä olevasta ilmiöstä. Tämä tulkinta tehdään tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevaan tietoon nojaten (Alasuutari 2011, 39–44.)

Sisällönanalyysiä voidaan pitää paitsi yksittäisenä metodina, myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin ja jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Sisällönanalyysi etsii erilaisista teksteistä merkityksiä ja pyrkii kuvaamaan aineiston sisältöä sanallisesti. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, järjestämällä aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Laadullinen sisällönanalyysi voidaan jaotella alalajeihin teorian tai teoreettisen merkityksen mukaan eli sen mukaan, kuinka paljon analyysi pohjautuu aineistosta itsestään löytyviin teemoihin ja kuinka paljon ne nojaavat teoriaan. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä analyysin tapana on aineiston luokittelu valmiina olevaan viitekehykseen perustuen. Kyseinen viitekehys voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. Analyysiä siis ohjaa teema tai käsitekartta. Analyysin ensimmäinen vaihe teorialähtöisessä eli deduktiivisessa sisällönanalyysissä on aina analyysiä ohjaavan kehikon muodostaminen. Kehikko voi olla strukturoitu, jolloin aineistosta nostetaan esille ainoastaan kehikkoon sopivia asioita, tai kehikko voi olla myös väljempi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 116.)

Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Tutkimuksen teorian lisäksi myös aineisto on vahva, joten siksi teorialähtöinen analyysi on toteutettu väljemmin strukturoidusti. Analyysikehikon sisälle on muodostettu luokituksia ja teemoja teoriasta, jonka jälkeen aineistosta on poimittu niitä asioita, jotka sijoittuvat näihin teemoihin, mutta myös ne asiat,

jotka ovat jääneet teoriakehyksen ulkopuolelle on tuotu esille (Tuomi & Sarajärvi 2009, 116). Analyysin avulla on selvitetty vanhemman määritelmää ja tulkintaa riittävästä vanhemmuudesta, verraten sitä yleiseen institutionaaliseen määritelmään riittävästä vanhemmuudesta. Teoriasta on valittu riittävän vanhemmuuden institutionaalisen määritelmän kannalta olennaisimmat teemat ja näihin, on verrattu vanhempien määritelmiä kirjallisissa vastineissa. Siksi optimaalisena analyysimenetelmänä toimii teorialähtöinen sisällönanalyysi.

5.5 Analyysin vaiheet

Analyysiä ohjaava teoriakehikko on muodostettu aiemmasta teoriasta liittyen riittävän vanhemmuuden määrittymiseen institutionaalisessa kontekstissa. Teoreettiset lähteet, joista teoriakehikko on muodostettu, on valittu niin, että ne vastaavat parhaiten tutkimuskysymykseen. Teoriakehikossa on käytetty lapsen huolto- ja tapaamislain (LHL 1§) sekä lastensuojelulain (LSL 4§) määritelmiä riittävästä vanhemmuudesta. Myös Taskisen (1999) tulkinnat lastensuojelulaista on otettu osaksi teoriakehikkoa. Lisäksi Korpisen (2008) tutkimuksen havainnot riittävää vanhemmuutta tuottavasta puheesta hallintotuomioistuimen suullisissa käsittelyissä sekä Lankilan (2010) tutkimus vanhemmuuden määrittymisestä huostaanottoasiakirjoissa ovat osana teoriakehikkoa. Analyysiä ohjaava teoriakehikko sisältää yhteensä seitsemän riittävää vanhemmuutta määrittävää teemaa, jotka jokainen koostuvat omista käsitteistään:

Taulukko 2. Aineiston analyysiä ohjaava teoriakehikko riittävän vanhemmuuden määrittymisestä

Teema	Elementit
Lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi arjessa	Perushoidon toteutumien ja ikätasoinen, tasapainoinen arkirytm Arjen normaaliuskuvaukset sekä perheen yhteinen tekeminen
Lapsen ja vanhemman suhde	Lapsen ja vanhemman välinen kiintymys sekä sujuva vuorovaikutus Vanhemman tarjoama turva ja hellyys sekä lapsen tunne-elämän tukeminen Ikätasoinen huolenpito ja valvonta
Läheiset ihmissuhteet ja tukiverkosto	Vanhemman kumppanin tai parisuhteen merkitys Läheiset tukena vanhemmuudelle Tärkeät, jatkuvat ihmissuhteet lapselle sekä vanhemman kyky ylläpitää suhteita
Turvallinen kasvuympäristö	Vanhempien välit sekä keskinäisten ristiriitojen ratkaiseminen Mahdollinen perheväkivalta ja kurituskeinot Vanhemman rikollisuus ja päihteidenkäyttö
Lapsen itsenäistyminen ja tuki vastuuseen	Lapsen oma tila Luottamus lapseen/ikätasoinen vastuunotto
Lapsen mielipiteen huomioiminen	Lasta koskevat päätökset ja kyky tukea lasta mielipiteen ilmaisussa
Vanhemman kuntoutuminen	Sosiaalinen kuntoutumien työelämän tai opiskelun kautta Sitoutuminen tukeen ja hoitoon Päihteettömyys Perheen ja omien haasteiden tunnistaminen Sujuvampi yhteistyö viranomaisten kanssa

Aineiston analyysi aloitettiin käymällä kirjalliset vastineet läpi havaintoja ja teemoja muistiin kirjoittaen. Analyysissä kiinnitettiin huomiota erityisesti toistuviin teemoihin, jotka esiintyivät riittävän vanhemmuuden määrittelyssä. Teemojen havainnointia ohjasi tutkimuksen aiempi teoria riittävän vanhemmuuden määrittymisestä institutionaalisessa kontekstissa. Havaintoja ja niiden kautta muodostuvia teemoja nostettiin esille muodostetun teoriakehikon ohjaamana. Ensimmäisenä

aineistosta nostettiin kaikki teoriakehikon sisälle sopivat teemat ja elementit, joita vanhempien kirjallisissa vastineissa käytettiin riittävän vanhemmuuden määrittelyyn. Lisäksi analyysissä kirjattiin ylös teoriakehikon teemoista ne, jotka esiintyvät heikosti vanhempien vastineissa.

Analyysin edetessä aineistosta käsin nousi esille kolme riittävää vanhemmuutta määrittävää teemaa: päihteettömyys, institutionaalinen tuki sekä toisen vanhemman merkitys. Nämä teemat toistuivat vanhempien kirjallisissa vastineissa useasti sekä niihin liittyviä elementtejä tuotiin selkeästi esille. Teemat eivät sisältyneet suoranaisesti teoriakehikkoon vaan nousivat omina teemoinaan sen ulkopuolelle. Vaikka teemat olivat itsessään teoriakehikosta erillisiä, esiintyi niissä samoja elementtejä kuin teoriasta muodostetuissa teemoissa:

Taulukko 3. Teoriakehikon ulkopuoliset, aineistossa toistuvat riittävän vanhemmuuden teemat

Teemat	Elementit
Päihteettömyys	Totaalinen päihteettömyys Kohtuus päihteidenkäytössä ja lapsen läsnäolo Lapsen turvallisuus ja vanhemman toimintakyky Riippuvuuden tiedostaminen ja hoito
Institutionaalinen tuki	Myötämielisyys ja yhteistyökyky Aktiivisuus avunhaussa ja neuvojen noudattaminen
Toisen vanhemman vaikutus	Toinen vanhempi voimavarana sekä haasteena Ratkaisut ristiriitoihin

Analyysivaiheessa on lisäksi nostettu esille suoria lainauksia vastineiden kirjoituksista. Lainausten yhteydessä tuodaan esille, minkä ikäisen lapsen vanhemman vastineessa lainaus esiintyy. Lapsen tarkkaa ikää ei kuitenkaan ole mahdollista tuoda esille jokaisen lainauksen yhteydessä, sillä ikä ei ole aina selvästi luettavissa vastineista. Näissä tilanteissa iästä annetaan kuvaus, esimerkiksi: ”alakouluikäisen lapsen vanhempi”. Lapsen ikä on olennaista tuoda esille, sillä se kertoo osaltaan minkälaista vanhemmuutta lapsen ikä- ja kehitystaso on vaatinut ja miten kyseinen vanhempi on näihin vaatimuksiin määritellyt vastanneensa.

6. VANHEMPIEN MÄÄRITELMÄT RIITTÄVÄSTÄ VANHEMMUUDESTA INSTITUTIONAALISESSA TUOMIOISTUINKONTEKSTISSA

Empirialuku avaa tarkemmin niitä teemoja ja luokkia, joita vanhempien kirjallisissa vastineissa esiintyi eniten ja toistuvasti määriteltäessä riittävää vanhemmuutta. Vanhemmuudesta puhuttaessa käytettiin vanhemmasta vastineiden teksteissä useimmiten kolmatta persoonaa, esimerkiksi: ”äiti tai isä on aina ollut rakastava vanhempi sekä asettanut lapsen tarpeet etusijalle...”. Tämä selittyy luonnollisesti sillä, että kolmas, ulkopuolinen taho on muodostanut sekä asetellut tekstin tarkoituksenmukaiseen muotoon. Tämä kyseinen taho on vanhemman oikeusavustaja.

Oikeusavustajan merkitystä riittävän vanhemmuuden määrittymisessä on avattu tarkemmin pohdintaosiossa. Mikään riittävän vanhemmuuden teemoista ei ole esiintynyt ainoana riittävää vanhemmuutta määrittävänä teemana, vaan yksittäisessä vastineessa on esiintynyt samanaikaisesti useampia teemoja.

6.1 Päihteettömyys

Useassa vanhempien vastineessa riittävän vanhemmuuden määritelmään liitettiin vanhemman päihteettömyys tai suhde päihteisiin sekä niiden käyttöön. Päihteenkäyttö saatettiin kieltää kokonaan ja sen katsottiin lisäävän vanhemman kykyä toimia sekä ajatella lapsen parasta.

Totaalinen päihteettömyys

Mikäli vanhempi oli aina elänyt päihteetöntä elämää tai hän suhtautui kielteisesti päihteisiin, tuotiin se vastineissa esiin seuraavasti:

”vanhemmalla ei ole päihde- tai muitakaan elämänhallintaan liittyviä ongelmia”

- seitsemänvuotiaan lapsen vanhemmat

”Lapsella ei ole myöskään päihtyneitä vanhempia ja lapsi luottaa vanhempiinsa”

- esikouluikäisen lapsen vanhempi

”vanhemmilla ei ole mitään päihderiippuvuutta eikä muuta epäsosiaalista käyttäytymistä, joka vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä.”

- alle kolmevuotiaan lapsen vanhemmat

Yllä mainituissa lainauksissa tulee vahvasti esille päihteidenkäytön yhteys haasteisiin vanhemmuudessa sekä myös muillakin elämän osa-alueilla. Tätä korostaakin lainauksissa tapahtuva päihderiippuvuuden rinnastaminen elämänhallinnan ongelmiin sekä epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Päihteettömyys määrittyy siis yhdeksi riittävän vanhemmuuden keskeiseksi ominaisuudeksi.

Kohtuus ja lapsen läsnäolo

Päihteettömyyden lisäksi nähtiin muun muassa kohtuullinen alkoholinkäyttö luonnollisena asiana, jolla ei ollut vaikutusta heikentävästi kykyyn toimia vanhempana. Kohtuullisen alkoholinkäytön katsottiin kuuluvan osaksi aikuiselämää. Vanhempien vastineissa korostettiin sitä, vaaransiko päihteidenkäyttö lapsen turvallisen kasvu- ja kehitysympäristön vai ei. Kohtuullisen alkoholinkäytön voitiin tulkita olevan osa riittävää vanhemmuutta, mikäli vanhempi kykeni käyttämään alkoholia ainoastaan silloin, kun lapsi ei ollut läsnä tai paikalla oli ollut toinen vanhempi, joka oli ollut täysin selvänä:

”Vanhemman alkoholinkäyttö rajoittuu saunaolueeseen tai siideriin tai lasilliseen viiniä. Vanhempi ei ole koskaan lasten läsnä ollessa juonut enempää tai itseään humalaan.”

- 12-vuotiaan lapsen vanhempi

”Vanhemmilla ei ole ollut sellaista päihteidenkäyttöä, joka vaarantaisi lapsen turvallisen ja päihteettömän kasvu- ja kehitysympäristön. Lapsi ei ole altistunut vanhempien päihteidenkäytölle... Vanhemmilla ei ole alkoholin väärinkäyttöä. Silloin, kun vanhemmat ovat muutaman kerran olleet päihtyneenä, ei lapsi ole ollut paikalla eli vanhemmat eivät ole käyttäneet alkoholia lapsen läsnä ollessa.”

- kolmevuotiaan lapsen vanhemmat

”Kumpikaan lapsista ei ole joutunut näkemään vanhempien riitoja tai päihteidenkäyttöä kuin yksittäisiä kertoja vuosien saatossa. Vanhemmat eivät koskaan ole samanaikaisesti olleet päihtyneitä, vaan toinen vanhempi on aina ollut selvinpäin lasten kanssa.”

- kaksivuotiaan lapsen vanhempi

Riittävä vanhemmuus ei siis määrittynyt vanhempien vastineissa ainoastaan totaalisen päihteettömyyden kautta. Vastineiden perusteella riittävän vanhemmuuden ominaisuuksia olivat myös vanhemman kyky pitää päihteidenkäyttö kohtuullisena sekä rajata käyttöä niin, etteivät lapset olleet läsnä tai ymmärrys siitä, että vanhemman käyttäessä esimerkiksi alkoholia lapsen läsnä ollessa, tulisi paikalla olla toinen selvinpäin oleva aikuinen.

Lapsen turvallisuus ja vanhemman toimintakyky

Vanhempien vastineissa tuotiin myös avoimesti esille, että vanhemmilla on jonkinlaista päihteidenkäyttöä ja sitä tapahtuu myös lasten läsnä ollessa. Avoimesti kerrottu lapsen läsnä tapahtuva päihteidenkäyttö ei rajoittunut jokaisessa vastineessa ainoastaan alkoholiin, vaan myös huumausaineiden käytöstä kerrottiin avoimesti. Päihteidenkäytön ei kuitenkaan näissä tilanteissa katsottu olevan riippuvuustasoista, vaan se pysyi vanhemmille kohtuuden rajoissa eikä siksi aiheuttanut lapselle merkittävää vahinkoa:

”Vähättelemällä millään tavalla vanhemman aiempia huumeidenkäyttötilanteita todetaan kuitenkin, että vaikka vanhemman päihtyneenä oleminen muodostaa teoreettisen riskin lapsen hyvinvoinnille, käytännössä kuitenkin lapsi nukkuu rauhassa untaan omassa tilassaan eikä tiedä vanhemman tilasta mitään, hän ei siinä faktisesti kärsi. Lapselle ei ole koskaan tapahtunut mitään pahaa näissä tilanteissa. Hän on ollut normaalisti hoidettuna.”

- kaksivuotiaan lapsen vanhempi

”Vanhempi toteaa sinänsä riidattomaksi, että hän on ollut alkoholin vaikutuksen alaisena ollessaan hoitovastuussa lapsesta. Vanhempi kuitenkin korostaa, että hän ei ole ollut sillä tavalla päihtyneenä, että olisi ollut toimintakyvyn ja kykenemätön huolehtimaan lapsesta päihtymystilan vuoksi... vanhempi on puhaltamistaan lukemistaan huolimatta kyennyt vaihtamaan lapselle kuivat lakanat ja kuivan yöpuvun tämän pissattua sänkyynsä... Vanhempi on kertonut käyttäneensä alkoholia silloin tällöin. Käyttö ei ole päivittäistä eikä viikoittaista ja vanhempi on kertonut juovansa pääsääntöisesti olutta.”

- kaksivuotiaan lapsen vanhempi

”Vanhemman alkoholinkäyttö on sinällään tavanomaista, eikä se voi olla sellaisenaan syy huostaanottoon/kiireelliseen. Sosiaaliviranomaiset eivät ole näyttäneet sitä, että vanhemman tavanomaisena pidettävä alkoholin käyttö olisi aiheuttanut erityistä laiminlyöntiä tai muuta vahinkoa lapsen perushuollonpidossa.”

- vanhempi, jonka lapsen ikä ei tiedossa.

Vanhemmuus tulkittiin riittäväksi vanhempien vastineissa päihteidenkäytöstä huolimatta. Päihteidenkäyttö nähtiin vanhemmuutta heikentävänä tekijänä, jos se olisi vaarantanut lapsen turvallisuutta tai vaikuttanut osaltaan vanhemman toimintakykyyn. Muissa tapauksissa päihteidenkäytön ei tulkittu vaikuttavan lapsen tai vanhemman kykyyn huolehtia hänestä. Toisessa lainauksessa korostetaan nimenomaan vanhemman hyvää toimintakykyä sekä vastuunkantoa lapsen tarpeista päihtymystilasta huolimatta.

Riippuvuuden tiedostaminen ja hoito

Vastineiden perusteella tilanteet, joissa perheen vanhemmilla oli tiedossa oleva päihderiippuvuus, määrittyi riittäväksi vanhemmuudeksi vanhemman kyky tiedostaa sekä hakea aktiivisesti apua riippuvuuteensa. Myös määrättyyn hoitoon ja muutokseen sitoutuminen tulkittiin riittävän vanhemmuuden ominaisuudeksi:

”... molemmat vanhemmat suhtautuvat nyt kriittisesti päihteisiin... Vanhemmat myöntävät, että ovat aiemmin vähätelleet päihteistä aiheutuvaa haittaa... Nyt vanhemmat tiedostavat, että lapsen toipumisen sekä turvallisen, vakaan ja esimerkillisen kasvuympäristön turvaamiseksi he eivät voi käyttää päihteitä lainkaan. Tämä on merkittävä muutos vanhempien aiempaan linjaan ja on vaikuttanut positiivisesti molempien vanhempien minäkuvaan.”

- viisivuotiaan lapsen vanhemmat

”Vanhemman alkoholiongelmaan on puututtu. Hoito on päätetty, koska sen tarve lakkasi... Alkoholikäyttö ei ole ongelma, sikäli mikäli päättävä virnaomainen epäilee tätä, on vanhempi valmis sellaiseen selvitykseen, joka nähdään tarpeelliseksi.”

- vanhempi, jonka lapsen ikää ei tiedossa

”Vanhempi on tehnyt suuren työn päihteettömyytensä eteen. Kesällä 2016 hän lähti Kankaanpäähän päästäkseen korvaushoidosta. Kankaanpäästä tulon jälkeen hän on ollut aktiivisesti mukana lastensa elämässä. Vanhempi myös päätti korvaushoitonsa kuntoutuksen kautta.”

- kahdeksanvuotiaan lapsen vanhemmat

”... vanhempi on halukas ottamaan kaiken mahdollisen tuen vastaan ja hänen toiveenaan on päästä perhekuntoutukseen yhdessä lapsen kanssa. Vanhempi on hoitanut lastaan hyvin ja hänen ongelmansa liittyvät päihteisiin, joista vieroittautuminen on nyt hyvällä mallilla ja hän on aktiivisesti hakenut ongelmaansa apua.”

- yksivuotiaan lapsen vanhempi

Kaikki yllä mainitut ominaisuudet korostuvat esimerkkilainauksissa. Vanhemmat ovat rakentaneet yhdessä oikeusavustajiensa kanssa määritelmän riittävästä vanhemmuudesta, joka toteutuu kyseisten lasten kohdalla vanhemman päihderiippuvuudesta huolimatta. Päihderiippuvaisen vanhemman kyvystä asettaa lapsi etusijalle kertoi nimenomaan vanhemman oma halu hoitoon sekä irtautumiseen päihteistä. Vanhemman oma halu korostuikin vastineissa, eikä vastuuta päihdehoitoon sitouttamisesta asetettu esimerkiksi sosiaaliviranomaisille.

Vanhempien kirjallisista vastineista nimenomaan päihteisiin liittyvät teemat nousivat toistuvasti ja selkeästi esille. Siksi päihteettömyys on nostettu aineistosta käsin omaksi teemakseen eikä siihen ole liitetty muita riittävän vanhemmuuden ominaisuuksia. Vaikka teema on termiltään eri ja

itsenäinen muista ominaisuuksista, istuu se silti hyvin analyysin teoriakehikkoon. Sekä lastensuojelulaki (LSL 4§) ja Taskinen (1999) määrittelevät vanhemman päihteettömyyden osaksi lapsen ”turvallista kasvu ympäristöä” ja päihteettömyys on ollut osa sitä myös analyysin teoriakehikossa. Vanhemmat toivat itse vastineissa myös esille päihteettömyyttä tai päihteiden käytön vaikutusta lapseen osana turvallista kasvu ympäristöä. Koska päihteet koettiin potentiaalisesti riskiksi turvalliselle kasvu ympäristölle sekä riittävälle vanhemmuudelle, tuotiin vastineissa esille usein päihteiden käytön yhteydessä se, miten sillä ei kuitenkaan ollut merkittäviä vaikutuksia lapsen hyvinvointiin tai turvallisuuteen.

Aineistoista noussut ”päihteettömyys” riittävän vanhemmuuden teemana sisälsi pitkälti samoja elementtejä kuin teoriakehikossa esille tuotu ”vanhemman kuntoutumisen” teema. Teoriakehikossa tosin kuntoutuminen oli määritelty koskemaan myös laajemmin sosiaalista sekä työelämään liittyvää kuntoutusta, päihteistä kuntoutumisen lisäksi. Korpinen (2008) ja Lankila (2010) korostavat havainnoissaan, että vanhemman kuntoutuminen nähtiin osana riittävää vanhemmuutta. Kuntoutumista määriteltiin vanhemman kyvyllä tunnistaa riippuvuutensa, hakea siihen apua sekä sitoutua hoitoon. Nämä edellä mainitut tekijät nousivat täsmälleen samoilla elementeille esille myös tämän tutkimuksen aineistosta, vanhempien määritellesä riittävää vanhemmuutta päihteettömyytensä tai siitä kuntoutumisen kautta. Korpinen kuvasi myös vanhempien tuottavan suullisissa käsittelyissä puhetta päihdeongelmasta osana menneisyyttä, joten sitä ei tulkittu enää esteeksi lapsen kotiin palaamiselle. Vanhemmat tuottivat samoja elementtejä myös kirjallisissa vastineissa liittyen päihteettömyyden teemaan. Luonnollisestikin päihteistä kuntoutumisen määriteltiin olevan iso osa riittävää vanhemmuutta ja sillä katsottiin myös olevan merkittävä vaikutus lapsen hyvinvointiin ja turvallisuuteen vanhempien luona.

6.2 Vanhemman ja lapsen suhde

Yksi merkittävimmistä ja lähes jokaisessa kirjallisessa vastineessa riittävää vanhemmuutta määrittävä tekijä oli lapsen ja vanhemman välisen suhteen laatu sekä heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa.

Hellyys, turva ja rajat

Mikäli lapsen ja vanhemman suhteen laatu määritti riittävää vanhemmuutta vastineissa, korostui niissä vanhemman ja lapsen välinen rakkaus, hellyys sekä kiintymys. Suhde näyttäytyi siis vahvana.

Myös lapsen ikätasoiset, yksilölliset tarpeet ja niiden huomioiminen olivat osana vanhemman ja lapsen vahvaa suhdetta:

”...käy ilmi vanhemman ja lapsen lämpimät välit sekä hyvä vuorovaikutus. Vanhemman on todettu ottavan vastuuta lapsen hoidosta ja huolehtineen lapsesta... Vanhempi osaa asettaa lapselle rajoja ja pyrkii toimimaan johdonmukaisena vanhempana. Vanhemman vahvuudeksi on katsottu aito ja rakastava suhde lapseen.”

- viisivuotiaan lapsen vanhempi

”...vanhempi on hyvin kiintynyt lapseensa... lapsen ja vanhemman välit ovat näyttäneet myös lämpiminä...”

- seitsemänvuotiaan lapsen vanhempi

”...vanhemmat ovat pyrkineet toimimaan kaikin tavoin vanhemmuudessaan oikein ja toteuttamaan oppikirjavanhemmuutta. Vanhemmat ovat kaikin tavoin pyrkineet näkemään lapsen ikäkauden mukaiset henkilökohtaiset tarpeet ja mahdollisuuksiensa mukaan ne täyttämään... Molemmilla vanhemmilla on ollut kiinteä yhteys lapseensa, jota he rakastavat. Vanhemmat ovat huolehtineet hyvin lapsesta.”

-kolmevuotiaan lapsen vanhemmat

”Lapsi saa perheessä rakkautta, hellyyttä ja huolenpitoa rajoja unohtamatta. Vanhemmilla on hyvä ja lämmin suhde lapseensa.”

- kuusivuotiaan lapsen vanhemmat

Lämpö ja rakkaus olivat teemoja, jotka määrittivät riittävää vanhemmuutta lapsen ja vanhemman välisen vahvan suhteen kautta. Lapsen ja vanhemman suhde näyttäytyi vahvana myös, jos vanhemman ja lapsen välillä tulkittiin olevan syvä kiintymys. Mikäli vanhemman suhde lapseen oli vahva, antoi vanhempi vastineiden perusteella tilaa lapsen tunteille ja tuki häntä niiden käsittelyssä. Vanhemman lapsella tarjoavan hellyyden ja huolenpidon lisäksi osana riittävää vanhemmuutta näyttäytyi olevan vanhemman kyky toimia myös ”jämmäkkänä” vanhempana ja asettaa lapselle johdonmukaisia, ikätasoisia rajoja. Rajojen asettaminen lapselle mainittiinkin usein erikseen vastineissa puhuttaessa lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta.

Sujuva vuorovaikutus

Lapsen ja vanhemman vahva suhde heijastui heidän väliseen vuorovaikutukseensa ja se olikin myös yksi merkittävä tekijä riittävää vanhemmuutta määrittämässä:

”Vanhemmat ovat aina kohdelleet lapsia tasavertaisesti. Lapsia on aina kuunneltu ja lohdutettu eikä heidän tunteitaan ole tukahdutettu.”

- kuusivuotiaan lapsen vanhemmat

”...vanhemman ja lapsen vuorovaikutus on hyvää, vanhempi on kärsivällinen ja lempeä ja laittaa lapselle rajat. Lapsi hakee vanhemmasta turvaa ja apua ja myös saa sitä... Hän on rakastettu ja huolehdittu lapsi kaikesta huolimatta.”

- kolmevuotiaan lapsen äiti

”Vanhemman ja lapsen välit ovat erittäin kiinteät ja lämpimät – vanhempi on lapselle maailman tärkein ihminen, jolla voi kaikki asiansa ja murheensa kertoa ja asioita jakaa.”

- neljätoistavuotiaan lapsen vanhempi

Hyvä sekä sujuva vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä näyttäytyi nimenomaan vanhemman kykyinä tarjota lapselle läsnäoloa, tukea sekä tarvittaessa turvaa. Näillä kyseisillä elementeillä vuorovaikutus oli osa riittävän vanhemmuuden määritelmää kirjallisissa vastineissa. Vuorovaikutus osana riittävää vanhemmuutta tuotiin esille myös lapsen hyvinvoinnin kautta. Lapsi kykeni luottamaan vanhempaansa ja koki luontevaksi jakaa omia asioitaan hänen kanssaan. Lapsen ja vanhemman vahva suhde sekä hyvä vuorovaikutus nousivat vastineissa hyvin tärkeiksi teemoiksi riittävässä vanhemmuudessa ja sen katsottiinkin määrittävän riittävää vanhemmuutta vahvemmin kuin muiden teemojen. Esimerkiksi, mikäli vanhemmalla oli mahdollisesti jonkinasteista päihderiippuvuutta, määritettiin vanhemmuus silti riittäväksi, jos hänen ja lapsen välillä oli lämmin, luottamuksellinen ja rakastava suhde.

Vanhemman ja lapsen suhde oli teema, joka nousi selkeästi esille sekä teoriakehikossa, että aineistosta käsin riittävää vanhemmuutta määriteltäessä. Teemat olivat myös elementeiltään lähes identtisiä. Lastensuojelulaki (LSL 4§) sekä lapsen huolto- ja tapaamislaki (LHL 1§) korostivat vanhemman tarjoamaa hellyyttä ja turvaa sekä lapsen tunne-elämän tukemista ja hänen yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Nämä tekijät nousivat esille myös vanhempien kirjallisissa vastineissa ja niiden kautta määriteltiin läheistä suhdetta lapseen sekä riittävää vanhemmuutta. Vastineissa korostettiin hellyyden, ymmärtämisen ja turvan lisäksi rajojen asettamista lapselle, tämä elementti on löydettävissä myös edellä mainituista lainsäädännöistä. Kyseiset lainsäädännöt nimittäin korostavat juuri ”lapsen ikätasoista valvontaa ja huolenpitoa” osana riittävää vanhemmuutta, tähän voidaan tulkita kuuluvaksi myös rajojen asettaminen lapsen toiminnalle. Korpinen (2008) toi tutkimuksessaan esille, miten vanhemmat tuottivat puheessaan riittävää vanhemmuutta hallintotuomioistuimen suullisessa käsittelyssä. Korpinen teki huomion, että vanhemman ja lapsen

vahvaa suhdetta kuvattiin nimenomaan kiintymyksen kautta. Tämä sama huomio nousi vahvasti esille myös tämän tutkimuksen aineistosta, vanhempien määritellesä riittävää vanhemmuutta kirjallisissa vastineissa.

6.3 Institutionaalinen tuki

Lähes jokaisessa vanhemman ja hänen oikeusavustajansa laatimassa kirjallisessa vastineessa riittävän vanhemmuuden elementiksi määrittyi vanhemman halukkuus, vastaanottavaisuus, myötämielisyys sekä sitoutuminen lastensuojelun avohuollon tukitoimiin.

Myötämielisyys ja yhteistyökyky

Useimmissa vastineissa yhteistyökykyä ja vastaanottavaisuutta ilmaistiin melko ytimekkäästi ja yksioikoisesti, jotta se tulisi mahdollisimman selkeästi esille:

”Vanhemmat ovat kokeneet avohuollon tukitoimet hyvinä... Vanhemmat ovat olleet tukitoimiin motivoituneita. Lapsi voisi edelleen asua kotona ja hänen tilanteensa voitaisiin riittävästi varmentaa avohuollon tukitoimenpitein.”

- kolmevuotiaan lapsen vanhemmat

”Vanhempi on valmis ottamaan vastaan kaikki avohuollon tukitoimet. Tehdyn perhearvioinnin mukaan vanhempi on valmis tekemään yhteistyötä sosiaaliviranomaisten kanssa.”

-kahdeksanvuotiaan lapsen vanhempi

”Todellisuudessa vanhempi on sitoutunut kaikkiin tukitoimiin ja palveluihin, joita on annettu... Vanhempi kertoo, että hän on mielellään yhteistyössä sosiaalitoimeen ja ottanut kaiken avun vastaan... Vanhempi on sitoutunut perhetyöhön, ollut siihen tyytyväinen ja avoimesti ottanut sitä vastaan.”

- alakouluikäisin lapsen vanhempi

Avohuollon tukitoimiin liittyvän myötämielisyyden sekä sitoutumisen lisäksi kirjallisten vastineiden perusteella riittävää vanhemmuutta määritti myös vanhemman yhteistyökyky sosiaaliviranomaisten kanssa. Useassa vastineessa tuotiinkin esille sitoutumiskyvyn yhteydessä halukkuus yhteistyön sosiaaliviranomaisten kanssa haastavasta tilanteesta huolimatta.

Aktiivisuus avuhausassa

Vanhemman kyky sitoutua sekä myötämielisyys tukitoimia kohtaan riittävän vanhemmuuden ominaisuutena ei rajoittunut ainoastaan sosiaalitoimen tai lastensuojelun tarjoamiin palveluihin. Vahvaa vanhemmuutta osoitti lisäksi vanhemman oma-aloitteinen, aktiivinen avun ja tuen hakeminen lapsen tai perheen haasteisiin myös esimerkiksi peruspalveluiden tasolta, kuten koulusta ja terveydenhuollosta:

”Vanhempi on kuitenkin hankkinut apua koulupsykologilta lapsen käyttäytymiseen. Tämä osoittaa vastuullisuutta vanhemman käyttäytymisessä.”

- seitsemänvuotiaan lapsen vanhempi

”Lapsella on pelkotiloja ja tuhrimista. Vanhempi osaa hakea apua näihin lapsen ongelmiin ja ymmärtää ongelmien vakavuuden.”

- kahdeksanvuotiaan lapsen vanhempi

”Vanhemmat ovat tiedostaneet lapsen vammaisuuden ja pyrkineet aina hakemaan hänelle hyvää hoitoa niin, että hänen elämänsä olisi mahdollisimman hyvä ja että hänen kehityksensä olisi mahdollisimman hyvä hänen vammaisuudestaan huolimatta.”

- viisivuotiaan lapsen vanhemmat

Oma-aloitteinen avun ja tuen hakeminen perheelle osana riittävää vanhemmuutta oli elementeitään hyvin samankaltainen kuin riittävä vanhemmuus tilanteessa, jossa vanhemmalla on tiedossa oleva päihderiippuvuus. Myös yllä mainitussa tilanteessa riittäväksi vanhemmuudeksi määrittyi vanhemman kyky tiedostaa haasteet perheessä tai lapsen käytöksessä sekä hakea itse tarvittavaa apua.

Neuvojen noudattaminen

Eri palveluiden taholta saatavien neuvojen ja ohjeiden noudattaminen määrittyi vanhempien kirjallisissa vastineissa osaksi riittävää vanhemmuutta:

”...on vanhempi pystynyt huolehtimaan lapsen kasvatuksesta, vaikkakin hän on tarvinnut siinä avohuollon apua. Hän on vastaanottanut myös auliisti perhetyöntekijöiden neuvoja.”

- vanhempi, jonka lapsen ikä ei tiedossa

”Vanhemmat ovat nimenomaan noudattaneet niitä ohjeita Neuvolasta on annettu lapsen ruokailun suhteen.”

- yksivuotiaan lapsen vanhemmat

*”... muutosta parempaan on tapahtunut ja vanhempi on noudattanut annettuja ohjeita...
Vanhempi on ottanut kaiken tarjotun avun vastaan ja sitoutunut ohjeisiin ja
toimenpiteisiin.”*

- alakouluikäisen lapsen vanhempi

Neuvoja ja ohjeita noudattamalla vanhempi osoitti kykyään tiedostaa haasteet perhe-elämässä, niiden vakavuus sekä vastaanottavaisuutta eri tukitoimia kohtaan, joka taas määrittyi merkittäväksi tekijäksi riittävässä vanhemmuudessa.

Perheelle tarjottu institutionaalinen tuki sekä vanhempien kyky ottaa sitä vastaan myönteisesti ja sitoutua nousi aineistosta selkeästi omaksi teemakseen. Teema on käytännössä analyysiä ohjaavan teoriakehikön ulkopuolella, vaikka institutionaalisen tuen teemasta löytyy samoja elementtejä kuin ”vanhemman kuntoutumisesta” teoriakehikossa. Vanhemman kuntoutumisen teema sisälsi myös sosiaalisen kuntoutumisen elementin ja osana sosiaalista kuntoutumista nähtiin nimenomaan institutionaaliseen tukeen liittyvä vastaanottavaisuus sekä kyky tunnistaa avun tarve ja haasteet omassa vanhemmuudessaan. Lankila (2010) toteaa tutkimuksessaan, että vanhempien kuntoutumista osoitti lastensuojelun asiakassuunnitelmissa nimenomaan heidän kykynsä tehdä yhteistyötä sosiaaliviranomaisten kanssa sekä vastaanottaa tarjottavaa tukea ja sitoutua siihen pitkäaikaisesti. Korpinen (2008) taas toteaa, että vanhemmat pyrkivät kuvaamaan riittävää vanhemmuutta omien vanhemmuuden haasteiden ymmärtämisellä sekä halulla sitoutua siihen tarjottavaan apuun. Lankilan ja Korpisen tuomat elementit olivat kaikki havaittavissa myös vanhempien kirjallisissa vastineissa määriteltäessä riittävää vanhemmuutta.

Verratessa aineistosta nousutta institutionaalisen tuen teemaa analyysin teoriakehikkoon nousi esille mielenkiintoinen huomio siitä, miten lainsäädännössä ei mainita institutionaalisen tuen vastaanottamista tai sen tarpeen ymmärtämistä määriteltäessä riittävää vanhemmuutta. Lastensuojelulaki (LSL 43 §) määrittää tuen tarpeen ensisijaisuuden merkittäväksi tekijäksi huostaanottilanteessa, muttei suoranaisesti liitä siitä riittävään vanhemmuuteen.

Institutionaalinen tuki nousi omaksi teemakseen teoriakehikön ulkopuolelle myös siksi, koska siihen kuului lisäksi muilta kuin sosiaalihuollon toimijoilta saatavien neuvojen noudattaminen ja niiden soveltaminen perheen arjessa lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi. Tuen vastaanottaminen määrittämässä riittävää vanhemmuutta institutionaalisisessa tuomioistuinkontekstissa ei ole yllätys, koska yksi kolmesta huostaanoton kriteeristä lastensuojelulaissa (LSL 43§) on avohuollon tukitoimen riittämättömyys tai mahdottomuus toteuttaa perheen kohdalla.

6.4 Lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi arjessa

Lapsen ja perheen arki sekä vanhemman kyky huolehtia arjessa lapsen perushoidosta nousi esille lähes jokaisessa kirjallisessa vastineessa, kun riittävää vanhemmuutta määriteltiin.

Tasapainoinen arkirythmi ja perushoito

Riittävää vanhemmuutta määriteltäessä arki näyttäytyi lapsen tarpeiden mukaisesti järjestäytyneenä sekä rytmitettyinä. Vanhemman kyky ymmärtää arjen säännöllisyyden ja toistuvuuden tärkeys lapsen kohdalla määrittyi vastineissa osaksi riittävää vanhemmuutta:

”Ruokaa on ollut ja koti on ollut siisti. Lapsi on ollut hyvin hoidettu ja hänellä on ollut päivärytmi. Nimenomaisesti todetaan, että vanhempi on hoitanut lapselle hyvän ja tasaisen arjen.”

- kolmevuotiaan lapsen vanhempi

”Lapsen vuorokausirythmi on vaikuttanut säännölliseltä ja ravitsemus normaalilta ja monipuoliselta... lapsen vaatteet olivat aina pestyt ja puhtaat, ja vanhempi on hankkinut asianmukaiset varusteet, mikäli niitä on puuttunut... Vanhempi suoriutuu peruskotitöistä ja ymmärtää vuorokausirytmien merkityksen.”

- viisivuotiaan lapsen vanhempi

” Vanhempi huolehtii perustarpeista: uni, puhtaus ja ulkoileminen... Kaikki rokotukset on otettu ajallaan. Vaikka lapsella on ollut reikiä hampaissaan, pesee lapsi hampaat vanhemman luona ollessaan vanhemman kanssa aamuin illoin.”

- kahdeksanvuotiaan lapsen vanhempi

Sujuvaa arkirythmiin liitettiin vastineissa tasapainoisuuden elementti. Myös lapsen perushoidon toteutuminen määritti riittävää vanhemmuutta arjen teemassa. Perushoidon katsottiin toteutuneeksi, kun lapsen vaatetus oli siistiä ja asianmukaista, lapsen ravinto oli monipuolista ja vanhempi huolehti ruokailusta, vanhempi tuki lasta hygienian hoidossa sekä lapsen unensaanti oli riittävää. Vanhemman kyky huolehtia näistä edellä mainituista perushoitoon liittyvistä tekijöistä määriteltiin osaksi riittävää vanhemmuutta. Perushoidoksi sekä riittävän vanhemmuuden ulottuvuudeksi liitettiin myös vanhemman kyky huolehtia lapsen kasvuympäristön, eli kodin siisteydestä. Kodin siisteydestä mainittiinkin usein erikseen vastineissa, kun riittävää vanhemmuutta määriteltiin lapsen perushoidon kautta.

Harrastukset

Mielekkäät harrastukset esiintyivät vastineissa sujuvan arjen tekijöinä. Harrastukset olivat joko perheen yhteisiä, tai lapsen omia. Riittävää vanhemmuutta määriteltiin vanhemman kyvyllä tukea lasta häntä itseään kiinnostavassa harrastuksessa sekä ylipäättänsä järjestää lapsella jonkinlaista harrastusta. Määriteltäessä sujuvaa arkea nousivat myös perheen yhteiset harrastukset, kuten ulkoilu osaksi riittävää vanhemmuutta. Harrastusten kautta vanhemman katsottiin olevan kykenevä tarjoamaan lapselle ikätasoisia virikkeitä:

”Lapsi on nuorin ja kotona osallistuu perheen toimintaan kuten kaikki muutkin, ja viettävät perheenä kotona viihtyisiä hetkiä ja toisaalta rentoutuvat kukin omissa huoneissaan... Harrastuksiin lapset ovat päässet halujensa mukaisesti. Mikäli harrastus ei ole kiinnostanut, ei siihen ole lähdetty pakottamaan.”

- 14-vuotiaan lapsen vanhempi

” Lapsi harrastaa paljon vauhtilajeja, kuten rullaluistelua, pyöräilyä, temppuilua ja kiipeilyä... Lapsi ei välitä kolhuista, koska häntä on aina lohdutettu ja rohkaistu jatkamaan aktiviteettia niiden satuttua. Koskaan ei ole pakotettu mihinkään.”

- alakouluikäisen lapsen vanhemmat

”Perhe harrastaa yhdessä paljon luonnossa liikkumista ympäri vuoden. Tekevät telttaretkiä, sienestävät sekä harrastavat ulkoilua paljon. Lapsella ei kuitenkaan ole liikaa vaan hänellä on aikaa myös omille leikeille.”

- vanhemmat, joiden lapsen ikää ei tiedossa

Harrastusten kautta määrittävissä riittävässä vanhemmuudessa oli läsnä lapsen mielipiteen kuuleminen. Vanhempien vastineissa usein mainittiinkin harrastusten yhteydessä, että lasta on niihin kannustettu, muttei koskaan painostettu. Vanhemman kyky huomioida lapsen ikätasoiset tarpeet näkyi myös harrastuksissa ja vastineissa korostettiin, ettei lapsella ole niitä liikaa ja lapselle jää aikaa myös leikkiin sekä lapsena olemiseen.

Arjen normaaliuskuvaukset

Riittävää vanhemmuutta määriteltiin vanhempien vastineissa arjen ”normaaliuden” kautta. Arjen normaaliuden tai ainakin siihen pyrkimisen katsottiin olevan lapsen edun mukaisinta ja osoitti vanhemman vastuunottokykyä sekä halua toimia täysvaltaisena kansalaisena yhteiskunnassa:

”Lapsi ja vanhempi ovat laittaneet yhdessä ruokaa ja katsoneet elokuvia eli viettäneet normaalia perhe-elämää.”

- 16-vuotiaan lapsen vanhempi

”...vanhemman toiveena on opiskella, tehdä työtä ja elää normaalia arkea lasten kanssa ilman lääkkeitä, jota kuitenkin korvaushoito tarkoittaa...”

- vanhempi, jonka lasten ikää ei tiedossa

”Vanhemman työ on tämän vuoden loppuun kuntouttavaa työtoimintaa, mutta työ jatkuu vuodenvaihteen jälkeen toisella nimikkeellä. Työ on mieluista ja myös vanhemman puoliso on töissä ja he elävät normaalia elämää.”

- 14-vuotiaan lapsen vanhempi

Arjen ”normaalius” määrittyi vastineissa osaksi riittävää vanhemmuutta vanhemman työkyvyn sekä lapsen ja vanhemman yhteisen tekemisen kautta. Myös vanhemman kuntoutumisen elementti oli läsnä arjen normaaliuden määritelmässä, vanhempi oli halukas kuntoutumaan ja pääsemään kiinni ”normaaliin arkeen”.

Lastensuojelulaki (LSL 4§) painottaa riittävän vanhemmuuden ominaisuudeksi lapsen hyvinvoinnin turvaamista. Taskinen (1999) on tulkinnut kyseistä lainsäädäntöä ja todennut, että lapsen hyvinvoinnin merkittävänä osana on perushoidon toteutuminen. Vanhemman tehtävänä on huolehtia muun muassa lapsen ravinnonsaannista, asiallisesta vaatuksesta, hygieniasta sekä riittävästä levosta. Myös Korpinen (2008) havaitsi, että vanhemmat tuottivat puhetta riittävästä vanhemmuudesta suullisissa käsittelyissä lapsen tunne-elämän tukemisen lisäksi myös lapsen fyysisten tarpeiden täyttämisen kautta.

Edellä mainitut riittävän vanhemmuuden määritelmät olivat havaittavissa myös vanhempien kirjallisissa vastineissa, sisältyen samaan lapsen arjessa toteutuvaan tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin teemaan. Lankila (2010) kuitenkin toteaa, että huostaanottoasiakirjoissa katsottiin, ettei pelkkä lapsen asianmukainen perushoito ollut yksinään riittävää vanhemmuutta määrittelevä tekijä ominaisuus, vaan sen rinnalle tarvittiin esimerkiksi turvallisuuden tunteen luomista. Kirjallisista vastineista nousseet havainnot sopivat hyvin myös Lankilan havaintoon siitä, miten riittävän vanhemmuuden määrittäminen koostuu monesta eri teemasta. Myöskään aineistosta noussut yksi erillinen teema ei yksinään ole riittävää vanhemmuutta määrittelevä. Kirjallisista vastineista voitiin tulkita, että melkein jokaisen seitsemästä riittävän vanhemmuuden teemasta tuli jollakin tasolla esiintyä samanaikaisesti.

Korpinen ja Lankila toivat havainnoissaan esille, että kuvaukset ”normaalista”, tavallisesta arjesta perheessä ja lasten kanssa määrittivät riittävää vanhemmuutta. Tavallista arkea kuvattiin

nimenomaan perheen yhteisen tekemisen ja vanhemman työssäkäynnin kautta. Täysin vastaavia riittävän vanhemmuuden elementtejä oli havaittavissa vanhempien kirjallisissa vastineissa.

Analyysiä ohjanneen teoriakehikon yksi teema oli vanhemman kyky huomioida ja kuulla lapsen mielipide. Tätä teemaa osana riittävää vanhemmuutta korostettiin myös lapsen huolto- ja tapaamislaissa (LHL 1§) sekä lastensuojelulaissa (LSL 4§). Taskinen toteaa tulokseen, että vanhemman tulisi kyetä muodostamaan turvallinen kasvuympäristö, jossa lapsi kokee voivansa ilmaista oman mielipiteensä. Tämä teema ilmeni ainoastaan kirjallisissa, kun kyseessä oli lapsen harrastukset arjessa. Tällöin vanhemmat korostivat kuuntelevansa lapsen halua ja myös kunnioittivat lapsen päätöstä harrastuksen suhteen. Aineistossa lapsen mielipiteen huomioiminen oli yksi lapsen hyvinvoinnin ja tasapainoisen kehityksen elementti, eikä niinkään oma vahva teemansa riittävässä vanhemmuudessa.

6.5 Toisen vanhemman merkitys

Selkeäksi riittävää vanhemmuutta määrittäväksi elementiksi nousi vanhempien kyky toimia yhteistyössä lapsen asioissa. Mikäli vanhemmat pystyivät sopimaan keskenään lasta koskevat asiat sekä muun muassa tapaamisjärjestelyt, tulkittiin se merkiksi vahvasta vanhemmuudesta.

Toinen vanhempi voimavarana

Erosta huolimatta asialliset välit entisen puolison kanssa korostivat vanhemman ymmärrystä siitä, että myös toinen vanhempi on lapselle tärkeä ja tätä kautta vanhempi osoitti kykenevänsä asettamaan lapsen tarpeet omien henkilökohtaisten ristiriitojen edelle, joita toinen vanhempi saattoi hänessä herättää:

”Vanhemmat ovat keskenään puheväleissä ja pystyvät sopimaan lastensa asioista. Myös tapaamisjärjestelyt sujuvat hyvin.”

- 12-vuotiaan lapsen vanhemmat

”Myös toinen vanhempi on lasten elämässä paljon, vaikka vanhemmat eivät varsinaisesti asu yhdessä. Vanhemmat ovat pystyneet hyvin hoitamaan lasten asioita ja päättämään niistä... Vanhemmat pitivät yhteyttä molempien sukuun ja ystäviin.”

- seitsemänvuotiaan lapsen vanhemmat

”... lisäksi toisen vanhemman tilanne on nyt hyvä ja hän on irti päihteistä. Vanhemmalla on uusi puoliso, jonka kanssa myös toinen vanhempi tulee hyvin toimeen, joten lapsesta huolehtimisen verkostokin on parantunut huomattavasti.”

- kolmevuotiaan lapsen vanhempi

Yhteistyökyvyn sekä lapsen tarpeiden huomioimisen lisäksi toinen vanhempi määritteli riittävää vanhemmuutta kirjallisissa vastineissa myös konkreettisenä voimavarana. Hyvät välit toiseen vanhempaan voimaannuttivat kyseistä vanhempaa, sillä se vahvisti hänen tukiverkostoaan sekä jakoi vastuuta lapsen asioista sekä häntä koskevista päätöksistä ja näin ollen vähensi kuormitusta tämän vanhempien kohdalla.

Toinen vanhempi haasteena

Osa vanhemmista määritteli riittävää vanhemmuutta kirjallisissa vastineissa niin, että toisen vanhemman tulkittiin toimivan haasteena riittävän vanhemmuuden toteutumiseksi. Toinen vanhempi saattoi olla yhteistyökyvytön tai jopa estää toisen vanhemman yhteydenpidon lapseen. Vanhemmat kokivat, että heidän oma vanhemmuutensa olisi riittävää, mikäli toinen vanhempi ei aiheuttaisi sen toteuttamiseen konkreettisia haasteita:

”Vanhemman mukaan hän on yrittänyt käydä tapaamassa lastansa myös syksyllä 2016 ainakin kolme kertaa, mutta toinen vanhempi on estänyt tapaamiset. Koska toinen vanhempi on rajoittanut tapaamisia ja puhelinyhteydenpitoa toisen vanhemman ja lapsen välillä, ovat tapaamiset ja yhteydenpito jääneet epäsäännöllisiksi.”

- 12-vuotiaan lapsen vanhempi

”Vanhempi katsoo, että koko tilanne on lapsen toisen vanhemman aikaansaamaa. Tämä on uhannut, että tekee kaikkensa, jotta lapsi saataisiin vanhemmalta pois.”

- yhdeksänvuotiaan lapsen vanhempi

”Lapsella oli alkanut oireilu, joka ilmeni silloin viiltelynä. Perhe-elämä ei ollut silloin kotona rauhallista, koska toinen vanhempi asui silloin vielä kotona ja öisin huusi ja haukkui toista vanhempaa, mikä ilmeisesti kuului lasten huoneisiin asti... Eroa toinen vanhempi ei ottanut hyvin, vaan päätti yrittää ottaa hengen itseltään... Siitä lähtien toinen vanhempi on ollut yksinhuoltajana, koska toinen vanhempi ei ole enää halunnut lapsen huoltoa itselleen.”

- yläkouluikäisen lapsen vanhempi

”... on selvää, että kasvuolosuhteisiin liittyvät tekijät johtuvat nimenomaan toisesta vanhemmasta. Toinen vanhempi on osoittanut kykenevänsä kantamaan vanhemmuuden vastuun”

- vanhempi, jonka lasten ikää ei tiedossa

Toisen vanhemman katsottiin myös aiheuttavan perheessä sosiaalisia ongelmia, turvattomuutta sekä oireilevaa käytöstä lapsessa. Näissä tilanteissa riittävä vanhemmuus määrittyi vanhemman kykyä tiedostaa tilanne ja tehdä lapsen hyvinvoinnin kannalta edullisia ratkaisuja. Näitä ratkaisuja olivat esimerkiksi vanhemman päätös päättää parisuhde tai liitto, koska se vaaransi lapsen turvallisen ja suotuisan kehityksen.

Ratkaisut ristiriitoihin

Mikäli vanhempien keskinäiset välit olivat olleet ilmeisen ristiriitaisia ja niistä puhuttiin avoimesti myös vastineessa, niin näissä tilanteissa riittävää vanhemmuutta määritettiin vanhempien kyvyllä hakea apua muun muassa kasvatusristiriitoihinsa sekä ristiriitojen lopullisella ratkaisemisella. Vanhempien ymmärrys keskinäisistä ristiriidoistaan sekä halu yhdenmukaistaa periaatteensa lapsen kasvatuksessa määrittävi riittävän vanhemmuuden ominaisuudeksi:

”... vanhempien keskinäiset välit ovat parantuneet. Vanhemmat ovat käyneet pariterapiassa, jonka seurauksena heidän keskinäiset välinsä ovat parantuneet... Nyt vanhemmat ovat yhtenäistäneet kasvatustilanteensa ja pystyvät siinä tukemaan toinen toisiaan.”

- viisivuotiaan lapsen vanhemmat

”Kun vanhempien kasvatustilanteet poikkesivat toisistaan, niistä tuli riittävä myös lapsen nähdessä. Vanhemmilla ei ollut aavistustakaan, mistä lapsen oireilu johtui ja vanhempien kasvatukseen liittyvät erimielisyydet lisäsivät entisestään lapsen turvattomuutta... Vanhemmat ovat nyt yhdenmukaistaneet kasvatustilanteensa ja saaneet keskinäiset asiansa kuntoon.”

- viisivuotiaan lapsen vanhemmat

Vanhempien kyky tukea toisiaan vanhemmuuden tehtävässä sekä jakaa vastuuta liittyen lapsen hoitoon määrittyi lopulta riittävän vanhemmuuden yhdeksi tekijäksi, vaikka vanhemmilla olisikin ollut aiemmin riittävät välit tai erimielisyyksiä liittyen lapsen kasvatukseen.

Vanhempien kyky tehdä yhteistyötä sekä toisen vanhemman merkitys osan riittävää vanhemmuutta määrittävi analyysiä ohjaavassa teoriakehikossa osaksi lapsen turvallisen kasvuympäristön teemaa. Aineistosta toisen vanhemman merkitys nousi kuitenkin esille toistuvasti ja niin selkeästi, että se muodosti oman teemansa teoriakehikon ulkopuolelle. Vaikka teema nimellisesti eroaa teoriakehikosta, on samat elementit kuitenkin havaittavissa. Myös turvallisen kasvuympäristön teemassa korostettiin vanhempien riidattomia välejä.

Lapsen huolto- ja tapaamislaki (LHL 1§) määrittelee riittävän vanhemmuuden kriteeriksi vanhemman kyvyn ylläpitää lapsen suhdetta myös toiseen vanhempaan. Tämä määritelmä vahvistui myös kirjallisissa vastineissa. Vanhemmuutta tulkittiinkin riittämättömäksi, mikäli toinen vanhempi oli ilman pätevää syytä rajoittanut toisen vanhemman yhteydenpitoa lapseen.

Taskinen on taas tulkinnassaan lastensuojelulaista (LSL 4§) määritellyt, että turvallisessa kasvuympäristössä lapsi ei alistu vanhempien riidoille. Korpinen (2008) havaitsi vanhempien tuottavan puhetta riittävästä vanhemmuudesta keskinäisten ristiriitojen ratkaisemisen sekä lapsen asioissa sujuvan yhteistyön kautta. Korpinen havaitsi vanhempien korostavan myös päätöstä parisuhteen tai liiton päättämisestä, mikäli siihen oli liittynyt lapsen hyvinvoinnin ja suotuisen kehityksen kannalta haastavia tekijöitä, kuten lähisuhdeväkivaltaa tai toisen vanhemman päihteidenkäyttöä. Vanhempien kirjallisista vastineista oli havaittavissa myös nämä täysin samat elementit, joiden kautta toisen vanhemman merkitys määriteltiin osaksi riittävää vanhemmuutta.

6.6 Läheiset ihmissuhteet ja tukiverkosto

Kuudes riittävää vanhemmuutta määrittävä teema oli perheen tukiverkosto sekä erityisesti vanhemman muodostamat läheiset ihmissuhteet. Tärkeimpänä tekijänä kyseisestä teemasta nousi vanhemman oma parisuhde tai liitto riittävää vanhemmuutta määriteltäessä.

Vanhemman parisuhde

Vanhemman puoliso, jolla oli läheiset ja luottamukselliset välit lapseen oli yksi riittävän vanhemmuuden ominaisuuksista. Vanhemman puoliso tai parisuhde myös samoin kuin toinen vanhempikin aiemmassa teemassa vähensi vanhemman taakkaa vastata yksin lapsen hoidosta sekä huolenpidosta ja sitä kautta nähtiin vanhemmuutta tukevana elementtinä:

”Lapsella on nyt vankka tukiverkosto ympärillään... Lisäksi vanhemman tukena on hänen puolisonsa, joka asuu perheen lähiympäristössä ja, joka vapaaehtoisena vetää seurakunnan kerhoa. Hän myös ohjaa lasta mielellään ja, jonka luokse lapsi mielellään menee yhdessä vanhempansa kanssa viettämään viikonloppua ja samoin tämä puoliso käy myös vanhemman ja perheen luona. Tukiverkosto on siis varsin laaja.”

- kuusitoistavuotiaan lapsen vanhempi

”Vanhemmalla ei kuitenkaan ole vaihtuvia ihmissuhteita vaan hän on ollut naimisissa puolisonsa kanssa jo yli kolmen vuoden ajan ja he ovat edelleen naimisissa.”

- seitsemänvuotiaan lapsen vanhemmat

”Lapsi on nähnyt vanhemman uuden puolison vasta kerran, mutta he tulivat hyvin toimeen keskenään. Uusi puoliso on erittäin lapsirakas. Esteitä kotiuttamiselle ei tämänkään puolesta ole.”

- kahdeksanvuotiaan lapsen vanhempi

Vanhemmat toivat esille kumppaninsa tiiviin yhteydenpidon perheen kanssa sekä kumppanin taidot olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Kumppanista saatettiin jakaa esimerkiksi hänen ammattiinsa liittyvää tietoa, joka vahvisti näkemystä siitä, että vanhemman kumppani on vastuullinen ja lapsirakas ihminen. Vanhemman parisuhteita osana riittävää vanhemmuutta määrittivät myös niiden vakaus, jatkuvuus sekä pysyvyys. Näitä mainittuja tekijöitä pyrittiinkin tuomaan vastineissa erikseen esille puhuttaessa vanhemman parisuhteesta tai liitosta, erityisesti suhteen pysyvyys ja jatkuvuus mainittiin.

Läheisverkosto

Vanhemman parisuhteen tai liiton lisäksi perheen muu vahva läheis- ja turvaverkosto nähtiin osana riittävää vanhemmuutta. Tyypillisesti perheen läheisverkostona kirjallisissa vastineissa näyttäytyivät lasten isovanhemmat, vanhempien sisarukset sekä lasten kummit. Vahva läheisverkosto määriteltiin osana riittävää vanhemmuutta, sillä sen katsottiin tukevan vanhemman omaa jaksamista sekä turvaavan lapsen hyvinvoinnin:

”Tosiasiasa lasten huolenpito ei ole yksin vanhemman vastuulla, vaan lapsista huolehtii myös vanhemman sukulainen, joka on muuttanut perheen luo voidakseen auttaa perheen asioissa... Vanhempi saa sukualaiseltaan nyt tukea ja apua juuri niihin asioihin, jotka huostaanottohakemuksessa on esitetty vanhemman ongelmina.”

- 16-, 14- ja 13-vuotiaiden lasten vanhempi

”Vanhemman oma vanhempi on halukas ottamaan lapset luokseen, jos huostaanotto kuitenkin tulisi kysymykseen, hän on koko elinajan ollut lasten kanssa tekemisissä. Hän on lapsille tuttu ja turvallinen aikuinen.”

- vanhempi, jonka lasten ikää ei tiedossa

”Mikäli, vastoin vanhempien käsitystä huostaanottoon päädytään, niin he pyytävät, että lapsi sijoitetaan lapsen sylikummin perheeseen tai isovanhemmilleen. Perheellä on tiivis yhteydenpito näihin perheisiin ja he ovat tarvittaessa luvanneet ottaa lapsen luokseen asumaan ja huolehtimaan hänestä.”

- vanhemmat, joiden lapsen ikää ei tiedossa

”Lisäksi vanhempi on valmis tukemaan lapsen yhteydenpitoa kaikkiin lapselle tärkeisiin ihmisiin ja sukulaisiin.”

-12-vuotiaan lapsen vanhempi

Vanhemman kyky tukea ja ylläpitää lapselle läheisiä ihmissuhteita määriteltiin osaksi riittävää vanhemmuutta. Vahva läheisverkosto nähtiin niin suurena osana riittävää vanhemmuutta, että se saatettiin tulkita myös vaihtoehtona huostaanottopäätökselle tai ainakin vaihtoehtona sosiaaliviranomaisten ehdottamalla lapsen pitkäaikaiselle sijoituspaikalle. Osasta kirjallisista vastineista käy ilmi, että perheen läheisten tuella koettiin lasten kotona asumisen sekä turvallisen kasvuympäristön toteuttaminen mahdolliseksi. Läheisverkoston katsottiin myös olevan niin tärkeä osa vanhempien ja lasten elämää, että esimerkiksi lapsen pitkäaikainen sijoitus isovanhemmilleen olisi lapsen edun mukainen päätös, toisin kuin sijoitus sijaisperheeseen.

Vanhemman kyky tarjota lapselle läheisiä, jatkuvia ihmissuhteita nousi riittävää vanhemmuutta määrittäväksi teemaksi aineiston analyysiä ohjaavassa teoriakehikossa. Kyseinen teema määritti riittävää vanhemmuutta myös tutkimuksen aineistossa, vanhempien kirjallisissa vastineissa. Sekä lapsen huolto- ja tapaamislaki (LHL 1§), että lastensuojelulaki (LSL 4§) tuovat kyseisen teeman esille riittävän vanhemmuuden määritelmässä. Taskinen (1999) on tulkinnut lastensuojelulainsäädäntöä ja määritellyt vanhemman kyvyn ylläpitää ja tukea lapsen läheisiä ihmissuhteita esimerkiksi isovanhempiin osaksi riittävää vanhemmuutta. Samainen havainto nousi esiin myös vanhempien kirjallisissa vastineissa.

Korpisen (2008) havaintojen mukaan vanhemman parisuhteen laadulla, pysyvyydellä sekä jatkuvuudella oli merkitystä heidän tuottaessaan määritelmiä riittävästä vanhemmuudesta. Korpinen havaitsi, että vanhemmat pyrkivät parisuhteen muodostamisen ja pysyvyyden kautta ilmaisemaan kykyään vakiinnuttaa omaa elämäntilannettaan. Vanhemmat myös tyypillisesti korostivat kumppaninsa vastuullisia ominaisuuksia sekä hänen haluansa ottaa vastuuta myös lapsen asioista. Nämä samat asiat nousivat esille myös vanhempien kirjallisissa vastineissa. Edellä mainittuja elementtejä sisältävä parisuhde määritti sekä teoriakehikossa, että aineistossa riittävää vanhemmuutta läheisten ihmissuhteiden kautta.

Korpinen havaitsi, että vanhemmat muodostivat puheissaan perheen läheiset ihmiset ja heidän tukensa osaksi riittävää vanhemmuutta. Korpinen kuitenkin nosti esille kyseisessä havainnossa sitä, miten vanhemmat korostivat, etteivät olleet riippuvaisia läheisten tuesta, vaan oma vanhemmuus oli itsessään täysin riittävää lapsen hyvinvoinnin kannalta ja läheisten tuki toimi lähinnä sitä

vahvistavana elementtinä. Tämän tutkimuksen aineistosta nousi esille puolestaan se, miten läheisten tuki on ollut niin merkittävä osa riittävän vanhemmuuden toteutumista, että läheiset ovat lupautuneet jopa kantamaan suurimman osan lapsen liittyvästä vastuusta, mikäli vanhempien ei katsota siihen olevan kykeneväisiä. Näillä havainnoilla on melko pieni ero, mutta se on tärkeää kuitenkin tuoda esille, miten vanhempien tulkinta läheisistä ihmissuhteista osana riittävää vanhemmuutta on erilainen suullisissa käsittelyissä verrattuna kirjallisesti laadittuihin vastineisiin. Kirjallisissa vastineissa korostettiin läheisten kykyä kantaa suurtakin vastuuta lapsesta, kun suullisissa käsittelyissä puolestaan painotettiin vanhemman omaa kykyä huolehtia lapsesta, myös puhuttaessa läheisverkostosta.

6.7 Turvallinen kasvu ympäristö

Vanhempien kirjallisissa vastineissa turvallisen kasvu ympäristön tarjoaminen lapselle määrittyi osaksi riittävää vanhemmuutta. Turvalliseen kasvu ympäristöön liittyi vahvasti parisuhdeväkivallan, lapsen kohdistuvan kuritusväkivallan sekä vanhemman tai hänen kumppaninsa mahdollinen rikostaustan elementit.

Väkivallan kieltäminen ja vanhemman rikollisuus

Nämä edellä mainitut tekijät toivat haasteita turvallisen kasvu ympäristön toteutumiseen ja siksi riittävää vanhemmuutta määriteltiin tyypillisesti niiden olemattomuuden kautta tai muuten tehden ne lapsen hyvinvoinnin kannalta merkityksettömiksi:

”Vanhemman väitetystä väkivaltaisuudesta ei ole mitään näyttöä, ei epäilyksiä... toinen vanhempi on kertonut, että heillä ei ole ollut kotona väkivaltaa. Yli seitsemän vuoden tuomioilla ei ole merkitystä tässä asiassa.”

- 11-vuotiaan lapsen vanhempi

”Heidän parisuhteensa aikana ei ole esiintynyt minkäänlaista parisuhdeväkivaltaa tai muutaakaan rikollista toimintaa. Vanhemman kumppani ei ole ollut poliisien kanssa tekemisissä... vanhempi katsoo, ettei hänessä tai kasvu ympäristössä ole tapahtunut mitään sellaisia muutoksia, jotka vaarantaisivat lapsen kehityksen. Kumppani, jolla on rikosmenneisyys, ei ole tällainen.”

- vanhempi, jonka lapsen ikää ei tiedossa

Väkivaltaisuus saatettiin kirjallisissa vastineissa kieltää täysin ja mieltää ainoastaan asiattomana epäilynä. Vanhempi määritti riittävää vanhemmuutta turvallisen kasvu ympäristön teemassa myös

tekemällä rikokset ja niistä saadut mahdolliset tuomiot täysin osaksi menneisyyttä. Rikosten katsottiin olevan merkityksettömiä nykyisessä perheen tilanteessa, erityisesti, jos rikoksia ei oltu uusittu. Vanhemmuutta määritettiin näin riittäväksi, sillä turvallisen kasvuympäristön katsottiin toteutuvan vanhemman rikostaustasta huolimatta.

Väkivallan lievyys

Mikäli kuitenkin lapseen oli kohdistunut todisteellisesti väkivaltaa, pyrittiin sitä vastineissa tuomaan esille mahdollisimman lievänä. Usein myös tuodessa esille lapseen kohdistunutta väkivaltaa korostettiin sitä, miten teoista on kärsitty tuomiota eikä vanhempi ole koskaan sen jälkeen toistanut virheitään:

”Hakemuksessa mainitaan, että kotona on ollut aiemmin väkivaltaa. Vanhempi on näistä teoista tuomittu käräjäoikeudessa... Tuomion jälkeen ei ole ollut mitään viitteitä minkäänlaisesta väkivallasta tai sen uhasta kotona.”

- 16-vuotiaan lapsen vanhempi

”Vanhemman väkivaltaisuudesta ei ole näyttöä muilta osin kuin yksi tuomio menneiltä vuosilta... Tapahtumista on myös kulunut pitkä aika, eikä vanhempi ole enää käyttäytynyt väkivaltaisesti. Kyseinen tuomio tullut tukistamisesta ja luunapeista.”

- vanhempi, jonka lapsen ikää ei tiedossa

”Vanhempi ei ole ollut lasta kohtaan väkivaltainen. Lukuun ottamatta yhtä tapahtumaa, lapsi ei ole edes väittänyt vanhemman olevan väkivaltainen häntä kohtaan... Tämäkin kertomus on perustunut vahinkotilanteeseen, jossa vanhempi on ”antanut lapselle vauhtia” kylpyhuoneen suuntaan. Tässä yhteydessä lapsi on lyönyt päänsä seinään.”

- 15-vuotiaan lapsen vanhempi

Vanhemmuutta määriteltiin kirjallisissa vastineissa riittäväksi väkivallasta huolimatta, mikäli lapseen kohdistunut väkivalta oli lievää, kuritusmuotoista, tilanteeseen liittyi muita epäselvyyksiä tai tapahtuma oli kertaluontoinen eikä se toistunut enää.

Teoriakehikossa turvallisen kasvuympäristön teemassa elementteinä olivat myös päihteet sekä vanhempien keskinäiset välit ja mahdolliset ristiriidat. Nämä edellä mainitut elementit nousivat aineistosta vahvasti omiksi teemoikseen ohi teoriakehikon. Turvallisen kasvuympäristön teemaan sisältyi kuitenkin myös kirjallisissa vastineissa lapseen kohdistuva väkivalta, kuritus sekä vanhemman rikollisuus.

Lapsen huolto- ja tapaamislaki (LHL 4§) määrittää riittävän vanhemmuuden ominaisuudeksi sen, ”ettei lasta alisteta, kuriteta ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti”. Tätä tuotiin selkeästi esille myös vanhempien vastineissa, sillä kaikki epäilyt väkivallasta tai ruumiillisesta kurittamisesta lasta kohtaan pyrittiin kumoamaan sekä toteamaan perättömiksi.

Taskinen (1999) tulkitsi lastensuojelulakia (LSL 4§) niin, että turvallisessa kasvuympäristössä lapsi ei alistu rikoksille tai päihteille. Vanhempien vastineissa vanhemmat ovatkin pyrkineet määrittelemään mahdollisen rikollisuuden osaksi menneisyydeksi. Vanhemmat ovat tätä kautta määritelleet vanhemmuuden riittäväksi rikosmenneisyydestä huolimatta, sillä sen ei katsottu enää tässä hetkessä vaikuttavan lapsen hyvinvointiin tai turvallisuuteen.

Korpinen (2008) havaitsi, että hallintotuomioistuimen suullisissa käsittelyissä erityisesti sosiaalityöntekijät määrittivät puheissaan vanhemmuuden riittämättömäksi, mikäli lapsen oli kohdistunut jonkinlaista väkivaltaa. Sillä, oliko väkivalta kuristusmuotoista tai lievää, ei ollut merkitystä. Lapsen ruumiillinen koskemattomuus oli Korpisen havainnoissa merkittävä riittävää vanhemmuutta määrittävä tekijä. Suhtautuminen lapseen kohdistuvaan väkivaltaan oli tulkittavissa hyvin ehdottomaksi. Viranomaisten ehdoton suhtautuminen väkivaltaan sekä sen vaikutukset tulkintaan riittävästä vanhemmuudesta näkyivät myös vanhempien kirjallisissa vastineissa. Tilanteet, joissa väkivaltaa oli vanhemman osalta todistettavasti kohdistunut lapseen, vanhemmat korostivat väkivallan lievyyttä ja kertaluonteisuutta.

7. Pohdinta

Tämän pro gradu- tutkimuksen aiheena on ollut riittävä vanhemmuus ja sen määrittäminen institutionaalisessa kontekstissa. Kyseinen teema on noussut ajankohtaiseksi, sillä vanhemmuuden tarkastelu sekä sen arviointiin liittyvä työskentely ovat muodostuneet osaksi lastensuojelun sosiaalityön käytäntöjä ja lapsen edun mukaista vanhemmuutta pyritään myös määrittelemään lainsäädännön tasolla esimerkiksi lastensuojelulaisissa (LSL 4§). Tutkimuksen aineistona on ollut 37 vanhemman kirjallista vastinetta hallintotuomioistuimeen toimitettuihin lapsen huostaanottohakemuksiin. Kysymykseni oli tutkia miten vanhemmat määrittelevät riittävää vanhemmuutta tuomioistuintekontekstissa. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esiin, mitä ominaisuuksia riittävän vanhemmuuden määritelmään sisältyi sekä minkälaista toimintaa vanhempi liitti riittävään vanhemmuuteen.

Tämä pro gradu- tutkimus on lähtenyt liikkeelle vahvasta teoreettisesta viitekehystä. Teoreettisen viitekehysten avulla muodostettiin myös tutkimuksen analyysiä ohjaava kehikko. Teoriakehikon avulla rakennettiin seitsemän eri riittävän vanhemmuuden teemaa, joissa esiintyi tiettyjä elementtejä teeman sisällä. Aineistosta nousseet havainnot pyrittiin sisällyttämään teoriakehikkoon, samalla ollessa avoimia toistuville havainnoille, jotka asettuvat selkeästi teoriakehikon ulkopuolelle. Aineiston havaintojen sisällyttäminen teoriakehikkoon ei ollut tutkimuksen analyysivaiheessa täysin saumatonta.

Kokonaisuudessaan teoriakehikon seitsemän vanhemmuuden teemaa olivat hyvin johdonmukaisia ja tarkoituksena oli löytää jokaiseen teemaan aineistosta sopivia havaintoja. Aineiston analyysivaiheessa teoriakehikosta jäi kuitenkin kaksi teemaa lähes täysin ilman vastaavilla elementeillä esiintyviä havaintoja. Lapsen mielipiteen huomioiminen muun muassa häntä koskevassa päätöksenteossa, ei juurikaan esiintynyt teemana vanhempien kirjallisissa vastineissa määriteltäessä riittävää vanhemmuutta. Tämä on merkittävä tulos, sillä erityisesti riittävää vanhemmuutta määrittävä lainsäädäntö (LHL 1§; LSL 4§) korostavat lapsen mielipiteen huomioimista ja vanhemman kykyä luoda ympäristö, jossa on avointa ja turvallista ilmaista oma mielipide (Rönkkö & Rytönen 2010, 51; Pajulammi 2014, 141). Lapsen mielipiteen huomioiminen ilmeni aineistossa ainoastaan puhuttaessa lapsen harrastuksesta. Näissä tilanteissa vanhempi ilmaisi, kunnioittavansa lapsen mielipidettä ja päätöstä.

Toinen teoriakehikon riittävän vanhemmuuden teemoista, jota vastaavia havaintoja ei juurikaan noussut kirjallisissa vastineissa, oli lapsen itsenäistymisen ja vastuuseen tukemisen teema. Kyseinen teema määrittä riittävää vanhemmuutta ainoastaan yhdessä vastineessa. Kyseinen ilmiö johtuu mahdollisesti esimerkiksi siitä, että suurin osa vanhempien vastineista koski lähinnä taapero- tai alakouluikäisiä lapsia. Näissä kyseisissä ikäluokissa vastuunottaminen tai itsenäistymisen harjoittelu eivät ole vielä ikätasoisia toimintoja, siksi niitä ei välttämättä myöskään voitu korostaa vastineissa. Mikäli suurin osa vastineista olisi koskenut teini-ikäisiä, asia olisi voinut olla toisin.

Aineistosta käsin nousi esille kolme riittävää vanhemmuutta määrittävää teemaa: päihitteettömyys, institutionaalinen tuki sekä toisen vanhemman merkitys. Nämä teemat toistuivat vanhempien kirjallisissa vastineissa useasti sekä niihin liittyviä elementtejä tuotiin selkeästi esille. Teemat eivät sisällyneet suoranaisesti teoriakehikkoon, vaan nousivat omina teemoinaan sen ulkopuolelle. Vaikka teemat olivat itsessään teoriakehikosta erillisiä, esiintyi niissä samoja elementtejä kuin teoriasta muodostetuissa teemoissa. Esimerkiksi aineistosta nousseen päihitteettömyyden teemassa oli paljon samoja elementtejä kuin taas teoriakehikon vanhemman kuntoutumisen teemalla. Muun muassa päihitteettömyys oli kuitenkin nostettava teoriakehikon ulkopuolelle omana teemanaan, sillä vastineissa päihitteettömyydestä puhuttiin selkeästi erillisenä teemana eikä sitä suoranaisesti sisällytetty teoriakehikon teemoihin. Sama ilmiö koski myös kahta muuta aineistosta nousutta teemaa, toisen vanhemman merkitystä ja institutionaalista tukea.

Tuloksista oli selkeästi tulkittavissa se, ettei yksikään riittävän vanhemmuuden teemoista määritä sitä itsessään, vaan useita teemoja esiintyy riittävän vanhemmuuden määritelmässä samanaikaisesti. Esimerkiksi vanhempi saattoi vastineissa korostaa samanaikaisesti omaa kiintymystään lapseen, kykyään pysyä päihitteettömänä sekä perheen sujuvaa arkea. Näin ollen riittävän vanhemmuuden määritelmässä korostui vanhemman ja lapsen suhde, päihitteettömyys sekä lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi teemoina.

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että vanhemman päihiteidenkäyttö tai suhde päihiteisiin on institutionaalisisessa tuomioistuinkontekstissa merkittävimmin riittävää vanhemmuutta määrittävä teema. Päihitteettömyyden teema nousi esille vanhempien vastineissa yksittäisenä teemana selkeästi eniten. Hiitola ja Heinonen (2009) ovat todenneet raportissaan, että vanhempien päihiteidenkäyttö oli vuonna 2008 yksi merkittävimmistä syistä lasten ja nuorten huostaanotoille.

Tutkimuksen tuloksissa on myös otettava huomioon ja pohdittava, miten riittävän vanhemmuuden määritelmää institutionaalisessa tuomioistuinkontekstissa ohjaa moni tekijä. Johtopäätöksenä voidaankin siis todeta, ettei riittävä vanhemmuus määriy institutionaalisessa tuomioistuinkontekstissa kovin avoimesti tai vapaasti. Ensisijaisesti vanhempien määritelmää riittävästä vanhemmuudesta ohjasi sosiaalitoimen tekemä huostaanottohakemus hallintotuomioistuimelle. Koska aineistona ovat nimenomaan vanhempien kirjalliset vastineet kyseiseen hakemukseen, määritti hakemuksessa olevat tulkinnat kunkin vanhemman vanhemmuudesta myös sitä, miten he itse määrittivät vanhemmuuttaan. Tuloksista oli tulkittavissa, että vanhempi vastasi omalla riittävän vanhemmuuden määritelmällään sosiaalitoimen esittämiin epäkohtiin hänen vanhemmuudessaan. Jos sosiaalihuollon asiakirjoissa lapsen kasvuympäristöä tulkittiin turvattomaksi, pyrki vanhempi nimenomaan korostamaan esimerkiksi turvallisen kasvuympäristön sekä päihteettömyyden teemaa. Vanhemman määritelmä riittävästä vanhemmuudesta voitiin tulkita olevan melko riippuvainen sosiaaliviranomaisten määritelmästä. Tämä on tuloksena looginen, sillä vastineprosessi pyrkii luonnollisesti juuri tähän. Vastineessa on tarkoitus todistaa muutos sosiaalitoimen esittämille huostaanoton syille.

Toinen merkittävä riittävän vanhemmuuden määritelmää ohjaava tekijä oli oikeusavustajan rooli. Oikeusavustaja on muotoillut vastineissa olevan tekstin hallintotuomioistuinta varten formaaliin muotoon. Oikeusavustaja myös pyrkii vastineen avulla ohjaamaan huostaanottokäsittelyä vanhemman toiveen mukaisesti. Oikeusavustaja toimii vastineissa ikään kuin vanhempien ”äänitorvena” hallintotuomioistuimelle. Oikeusavustaja on tietysti ennen vastineen muotoilua kuullut vanhempia ja heidän määritelmiään riittävästä vanhemmuudesta. Oikeusavustajalla on merkittävää tietoa siitä, miten haasteet perheessä sekä vanhemmuus tulisi määritellä, jotta ne tulisivat esille vastineessa optimaalisesti toivotun ratkaisun kannalta. Tällä seikalla on luonnollisestikin vaikutusta siihen, miten riittävä vanhemmuus määrittyy vanhempien vastineissa. Johtopäätöksenä tuloksista voidaankin todetta, että vanhempien määritelmät riittävästä vanhemmuudesta tapahtuivat oikeusavustajan asettamien juridisten raamien sisällä.

Koska oikeusavustaja tuntee myös lainsäädännön, siksi riittävän vanhemmuuden määritelmää ohjaava tekijä tuomioistuinkontekstissa olikin lainsäädäntö ja erityisesti lastensuojelulaki (LSL 43§), koska kyseinen laki määrittää huostaanoton kriteereiksi muun muassa lapsen kasvun ja kehityksen vaarantavan ympäristön sekä avohuollon tukitoimien ensisijaisuuden, vanhemmat määrittelivät riittävästä vanhemmuudesta lähes jokaisessa vastineessa huomioiden nämä kaksi kriteeriä. Vastineissa esiintyikin useimmiten turvallista kasvuympäristöä puoltavat teemat, kuten

päihdeettömyys sekä lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. Myös institutionaalisen tuen teema oli havaittavissa lähes jokaisessa vastineessa, vanhemmat korostivat sitä kautta muun muassa sitoutumistaan ja myönteisyyttään lastensuojelun avohuollon tukitoimiin. Näiden teemojen esille tuominen riittävän vanhemmuuden määritelmässä pyrki tekemään samalla myös huostaanoton kriteerejä tyhjiksi.

Tutkimustuloksissa nousi esille mielenkiitoinen huomio siitä, miten vanhempien kirjallisissa vastineissa esiintyivät kaikki samat elementit kuin myös Korpisen (2008) tutkimuksessa. Korpisen tutkimuksessa aineistona olivat hallintotuomioistuimen huostaanottoasian suullinen käsittely ja sen havainnointi. Korpinen oli myös havainnoinut sitä, miten vanhemmat rakentavat riittävää vanhemmuutta omissa puheenvuoroissaan. Sekä tämän tutkimuksen kirjallisissa vastineissa, että Korpisen puheenvuoroissa olivat riittävän vanhemmuuden määritelmät lähes vastaavat. Tämä varmasti selittyy osaltaan sillä, että molemmat aineistot liittyvät lainsäädäntöön sekä tuomioistuinkontekstiin. Tuomioistuinkonteksti määrittää vahvasti tapaa ilmaista riittävää vanhemmuutta ja tämä on nähtävissä kyseisten tutkimusten tuloksissa. Myös oikeusavustajan rooli riittävän vanhemmuuden määrittymisessä on ollut merkittävä molemmissa tutkimuksissa.

Tutkimus jättää kuitenkin avoimia kysymyksiä esimerkiksi sille, miten riittävä vanhemmuus määrittäisi vanhempien toimesta institutionaalisessa kontekstissa, joka ei ole niin raamittava tai ohjaava kuin tuomioistuinkonteksti? Vastausta tähän kysymykseen voitaisiin hakea esimerkiksi tekemällä avoin haastattelu vanhemmille, joiden lapset ovat avohuollon lastensuojelun asiakkaana. Näin ollen myös riittävän vanhemmuuden määritelmät tulisivat suoraan vanhemmalta itseltään. Tietoa tämänlaisesta riittävän vanhemmuuden määritelmästä olisi tärkeää saada, jotta myös vanhemman todellisuus tulisi vahvemmin sosiaaliviranomaisten tietoon ja erilaisia lastensuojelun työvälineitä, kuten vanhemmuuden arviointia voitaisiin kehittää asiakaslähtöisempään suuntaan.

Lähteet

- Aarnio, Noora (2016). Huostaanoton jälkipuinti ja uudet oivallukset – Eräs huostaanottoprosessi äidin näkökulmasta. Teoksessa: Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Aer, Janne (2012). Lastensuojeluoikeus – Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki: Talentum.
- Alasuutari, Maarit (2003). Kuka lasta kasvattaa? Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (2011). Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Arajärvi, Pentti (2010). Näkökohtia avuttoman oikeusturvaan. Teoksessa: Marja Pajukoski (toim.). Pääseekö asiakas oikeuksiinsa? Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät –työryhmä. Raportti III. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Helsinki.
- Beckett, Chris (2010). Assessment and intervention in social work: Preparing for practice. London: Sage.
- Berg, Kristiina (2008). Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- De Godzinsky, Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267.
- Drew, Paul (1992) Contested evidence in court room cross-examination: the case of a trial rape. Teoksessa Drew, Paul & Heritage, John (toim.) Talk at Work. Interaction in Institutional Settings. Cambridge: Cambridge University Press, 470-520.
- Ervasti, Kaius & Kallioinen, Hertta (2003). Oikeudenkäyntimenettelyiden ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Finlex: Hallintolaki 6.6.2003/434. [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>
[Luettu 24.6.2018](#)

Finlex: Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. [online]
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> Luettu 16.7.2018

Finlex: Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. [online]
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Luettu 13.4.2018

Finlex: Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. [online]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> Luettu 13.4.2018

Finlex: Perustuslaki 11.6.1999/731. [online]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#P6> Luettu 13.4.2018

Finlex: Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. [online]
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>. Luettu 13.4.2018

Forssén, Katja (1991). Asiakasperheet lastensuojelun sosiaalityössä. Turun yliopisto:
Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A31.

Heino, Tarja & Rantamäki, Raija & Sallila, Seppo (2006) Hallinto-oikeuksien ratkaisut
lastensuojeluasioissa 2000-2004. Työpapereita 14. Helsinki: Stakes. [online]
<http://www.stakes.fi/FI/Julkaisut/verkkojulkaisut/tyopapereita06/T14-2006.htm>. Luettu 21.6.2018.

Helavirta, Susanna (2016). Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden
kuvaamana. Teoksessa: Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto,
lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009). Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko –
Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Helsinki: Yliopistopaino.

Hovi, Marita (2008). ”Sydämen täytyy sykkiä lapselle” – Huostaanoton sosiaalityöntekijöissä
herättämät tunteet. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Huttunen, Jouko (2001). Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kallioinen, Hertta (2004). Hallintotuomioistuimet. Teoksessa Litmala, Marjukka (toim.) Oikeusolot 2004. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 210. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Kekkonen, Marjatta (2004). Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalvelujen kehittäminen. Stakes, sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, raportteja 281. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kemppainen, Tarja & Kostamo-Pääkkö, Kaisa & Niskala, Asta & Ojaniemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu (2010). Sosiaalityön vaikuttavuuden ensiaskeleet Lapissa – Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen julkaisuja 32.

Kettunen, Natalia (2010). Huostaanotettujen lasten vanhempien kokemukset huostaanotosta väliaikaisena toimenpiteenä. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Korpinen, Johanna (2008). Istuntoja institutionaalisen katseen alla – Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuokka, Pauliina (2015). Lastensuojelun asiantuntijuus hallinto-oikeuksien päätöksenteossa. Tampere: Tampereen yliopisto, sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Kuronen, Marjo (2003). Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva & Anttonen, Anneli (toim.) Helsinki: Gaudeamus, 103-120.

Kääriäinen, Aino (2003). LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖ ASIAKIRJOINA - Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, Aino 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS Kustannus: Jyväskylä, 45 – 67.

Laakso, Riitta (2012). Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järjestyminen & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25-42.

Lamponen, Tuuli (2016). Kiireellinen sijoitus vai ”minihuostaanotto”? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Lankila, Tanja (2010). Vanhemmuuden näyttäytyminen huostaanottoprosessissa dokumentoitujen asiakirjojen valossa. Sosiaalityön Pro gradu – tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lastensuojelun keskusliitto (2017): Oikeusturvakeinot lastensuojelussa. [online]

<https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Oikeusturvakeinot-lastensuojelussa.pdf>
Luettu 13.4.2018

Lastensuojelun keskusliitto: Lastensuojelun perusta. [online]

<http://www.lastensuojelu.info/sf/lastensuojelun-perusta.html> Luettu 13.4.2018

Liikanen, Elina (2013). Sosiaalityö julkisessa lastensuojelukeskustelussa – sosiaalityön selonteot ja tapaus Eerika. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lundström, Tommy (2004). Mellan vardag och dramatik – pressens bevakning av socialt arbete med utsatta barn och unga. Teoksessa Blomberg, Helena; Krollin, Christian; Lundström, Tommy & Swärd, Hans (2004) “Sociala problem och socialpolitik i massmedier”, s. 223 - 254. Lund: Studentlitteratur.

Pajukoski, Marja (2010). Mitä oikeusturva on? Teoksessa: Marja Pajukoski (toim.). Pääseekö asiakas oikeuksiinsa? Sosiaali- ja terveydenhuollon ulkopuoliset tekijät –työryhmä. Raportti III. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Helsinki.

Pajulammi, Henna (2014). Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum Media Oy ja kirjoittaja. Print Best. Helsinki.

Pitkänen, Miia (2011). Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26.

Puoti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (2004). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Pösö, Tarja (2012). Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 75-97.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001). Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuksen julkaisusarja. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Ritala-Koskinen, Aino (2003). (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa – Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 121-139.
- Räty, Tapio (2015). *Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Rönkkö, Leena & Rytönen, Timo (2010). *Monisäikeinen perhetyö*. WSOY. Helsinki.
- Saastamoinen, Kati (2008). *Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sacks, Harvey (1992). *Lectures in Conversation*. Lectures on Conversation, Jefferson, Gail (toim.) 2 volumes. Oxford: Basil Blackwell.
- Salminen, Sakari (2006). Keinoalkuisen lapsen oikeusasema. Teoksessa Lehtonen, Lasse (toim.) *Bio-Oikeus lääketieteessä*. Helsinki: Edita Publishing Oy, 81-124.
- Schmitt, Florence (2003). Riittävän hyvä vanhemmuus. Teoksessa Sinkkonen, Jari (toim.) *Pesästä lentoon – Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle*. Helsinki: WSOY, 298-326.
- Suomen YK-liitto (2011). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. [online]
http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/lapsen_oikeudet_paino.pdf Luettu 13.4.2018
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2009): Uusi lastensuojelulaki (417/2007) voimaan 1.1.2008. [online]
http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/den-nya-barnskyddslagen-417-2007-trader-i-kraft-1-1-2008
Luettu 18.4.2018
- Taskinen, Sirpa (2010). *Lastensuojelulain soveltaminen*. Helsinki: WSOYpro Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lastensuojeluasian vireilletulo (2018). [online]
<https://www.thl.fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/asian-vireilletulo> Luettu 13.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Huostaanotetun lapsen huolto (2018). [online]
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanotetun-lapsen-huolto>
Luettu 30.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Huostaanoton jatkuva arviointi (2018). [online]
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-jatkuva-arviointi> Luettu 13.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Huostaanoton prosessi (2018). [online]
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-prosessi>
Luettu 13.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Huostaanotto (2018). [online]
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto> Luettu 13.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lastensuojelun arvot ja periaatteet (2018). [online]
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet> Luettu 13.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Huostaanoton valmistelu ja päätöksenteko (2018). [online]
<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanoton-valmistelu/paatoksentekoprosessi> Luettu 25.6.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Tilastoraportti, Lastensuojelu 2017 (2018). [online]
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y Luettu 27.11.2018

Toivonen, Virve-Maria (2017). Lapsen oikeudet ja oikeusturva – Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimessa. Helsinki: Talentum Media Oy.

Tolonen, Hannele (2015). Lapsi, perhe ja tuomioistuin – Lapsen prosessuaalinen asema huolto- ja huostaanotto-oikeudenkäynneissä. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valkonen, Leena (2006). Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä (2013). Vanhemmuuden roolikartta [online] <http://www.vslk.fi/index.php?id=19> Luettu 16.7.2018